

ATICS

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA
A LA TRAVESSERA DE DALT 39X-49X / CARRER MAIGNON.
JARDINS DE MENÉNDEZ Y PELAYO**

DISTRICTE DE GRÀCIA - BARCELONA

**Data d'intervenció i Núm. Exp. DGPC:
(15 d'abril de 2015 – 8 de maig de 2015)**

CODI 037/15

Direcció: Lluís Juan i Gonzàlez

Barcelona, maig del 2015

Índex

Fitxa tècnica-----	3
1. Introducció -----	4
2. Situació geològica i geogràfica-----	5
3. Context històric i antecedents arqueològics -----	9
3.1. El districte de Gràcia-----	11
3.2. Els orígens de la vila-----	13
3.2.1. El convent de Santa Maria de Gràcia -----	14
3.2.2. El primer poblament de Gràcia -----	16
3.3. La urbanització de la vila-----	20
3.3.1. Les parcel·lacions -----	20
3.3.2. La indústria -----	21
3.4. Evolució política de la vila de Gràcia-----	22
3.5. La Gràcia contemporània -----	24
3.6. El barri de La Salut -----	26
3.6.1. Cal Tusquets, Ca la Marquesa i Cal Mallorca -----	26
3.4. Antecedents arqueològics -----	28
4. Motius i objectius de la intervenció-----	31
5. Mètode de treball -----	33
6. Descripció dels treballs realitzats -----	35
6.1. Rases de comprovació -----	35
6.2. Rebaix general de solar -----	36
3.3.1. Plataforma inferior -----	37
3.3.2. Plataforma intermèdia-----	38
3.3.2. Plataforma superior-----	38
7. Conclusions -----	40
7.1. Evolució històrica del solar -----	41
7.2. UE 1007 i 1011 -----	42
7.3. UE 1009 i 1010 -----	43
8. Bibliografia -----	45

Annexes

- Fitxes estratigràfiques
- Planimetria
- Documentació fotogràfica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Travessera de Dalt 39X-49X / carrer Maignon Jardins de Menéndez y Pelayo (CODI:037 /15)
UBICACIÓ	Districte de Gràcia. Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS89 (UB/ITC)	X: 429239 Y: 4584564 Z: 97 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	15 d'abril-8 de maig, 2015
PROMOTOR	B:SM
EQUIP TÈCNIC	Lluís Juan i González, arqueòleg director

1.INTRODUCCIÓ

La intervenció arqueològica de la qual tracta la present memòria, s'ha dut a terme als Jardins de Menéndez y Pelayo, situats al barri de La Salut, pertanyent al districte de Gràcia de la ciutat de Barcelona. El solar afectat, que ocupa els núms. 39X-49X de la Travessera de Dalt, presenta una superfície de 3400 m² amb fort pendent N-S, limitada al nord pel carrer de Maignon, a l'est pel recinte del Reial Santuari de Sant Josep de la Muntanya, al sud per la Travessera de Dalt i a l'oest per uns blocs d'edificis que ocupen els núms. 37 a 45 d'aquest últim carrer esmentat.

La finca s'ha de veure afectada pel procés de construcció d'un nou aparcament públic que comportarà l'excavació de quatre plantes soterrades, essent necessari un rebaix al subsòl de gairebé 15 m des de la seva cota màxima, que es correspon al carrer Maignon (104.90 m.s.n.m.).

Projecte de construcció del nou aparcament públic (BIM/SA)

Donat que l'indret es troba en una zona d'interès arqueològic, s'ha considerat oportuna la realització d'un Projecte (codi 037/15) coordinat pel Servei

d'Arqueologia de Barcelona, i encarregant-ne la gestió arqueològica a l'empresa **ATICS, S.L.** La direcció tècnica ha estat duta a terme per l'arqueòleg **Lluís Juan i Gonzàlez**, i ha comptat amb la supervisió del Servei d'Arqueologia de Barcelona.

Dit projecte suposa la realització de totes les tasques necessàries per a la construcció de l'aparcament, seguint quatre fases que permetin el seu control pel tècnic arqueòleg:

- **Fase 1:** Recalçament del mur que limita amb la parcel·la de Sant Josep de la Muntanya: els treballs consistiran en l'excavació i execució de recalçaments per dames i posteriorment la perforació amb micropilons. Un cop consolidat aquest mur es podrà procedir a la realització del rebaix previ per l'execució de les pantalles d'aquest tram. En aquesta primera fase es realitzaran diverses rases arqueològiques informatives distribuïdes per tot el solar, amb l'objectiu de constatar l'existència de restes arqueològiques en el subsòl i preveure, amb la màxima antelació possible, la necessitat de realitzar una excavació arqueològica en extensió. La profunditat d'aquestes rases serà la necessària fins a arribar a nivells geològics naturals, sempre i quan els mitjans mecànics ho permetin, així com l'estabilitat del terreny.
- **Fase 2:** Execució del sistema de contenció de pantalles perimetrals amb pilons secants: el procés constructiu previst per a la realització de les pantalles de pilons secans consisteix en l'execució de una sèrie de pilons CPI 4 primaris reblerts de morter de 85 cm de diàmetre separats 120 cm i posteriorment s'executen els pilons CPI 4 secundaris de formigó armat que intercepten 25 cm per cada costat els pilons primaris de morter. Prèviament es realitzaran les preexcavacions de les plataformes de treball, treballs que s'hauran de fer sota control arqueològic.
- **Fase 3:** Formació dels pilars-piló i construcció de l'estructura de coberta que actua com estintolament. Seguidament es procedirà a l'execució de la llosa de formigó de la coberta. Un cop perfilat el terreny s'estén formigó de neteja anivellat, damunt del qual aniran els taulers d'encofrat,

l'acer i el formigó de la llosa.

- **Fase 4:** Excavació sota forjat i construcció forjat soterrani: Es procedirà a l'excavació en mina per sota de la llosa de coberta.

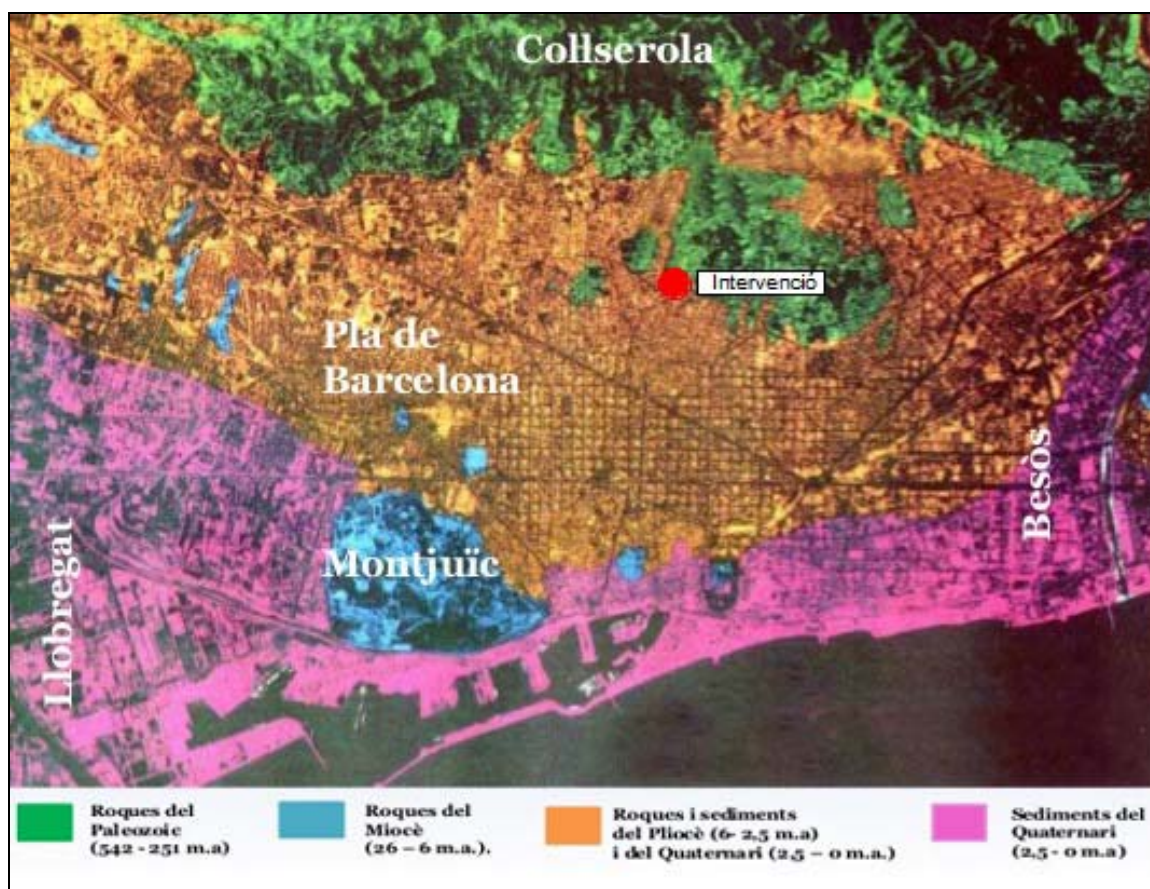
En el cas que els treballs a les fases 1 i 2, confirmen l'existència en el subsòl de restes arqueològiques, caldrà realitzar-ne l'excavació i documentació en extensió de tot el solar fins a esgotar l'estratigrafia arqueològica. Un cop fet això, es continuaran els treballs projectats a nivell constructiu dins la fase 4.

2.SITUACIÓ GEOLÒGICA I GEOGRÀFICA

Com ja hem dit a l'apartat anterior, la intervenció arqueològica està afectant el solar corresponent als núms. 39X-49X de la Travessera de Dalt, dins el barri de la Salut, al districte de Gràcia de Barcelona, la capital del Barcelonès. Aquesta comarca comprèn el territori existent entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut com a Collserola i delimitat pels rius Llobregat i Besòs. Des del punt de vista morfològic s'aprecien dues grans unitats, la Serralada de Collserola i el Pla de Barcelona. A la Serra de Collserola hi trobem una formació de horst compostat per materials granítics i esquistosos, limitat al Nord pel Vallès (Sector central de la Depressió Prelitoral), a Llevant amb el Turó de Roquetes (Besòs), al Sud el Turó de Valldaura i a l'Oest pel Llobregat. El Pla es troba obert a mar i limitat al nord per la Serralada Litoral i a migjorn per la falla que segueix ran de mar des del Garraf i el turó de Montjuïc fins al Turó de Montgat, més enllà del Besòs. La falla, originada en el moment de la fractura del Massís Català -Balear, va dibuixar el que a grans trets havia de ser la costa catalana.

En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic, sedimentaren dipòsits marins dels quals són testimoni una sèrie de petits i suaus turons (dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bota). La falla es fa visible al Pla, ja que si des de Collserola els dipòsits baixen d'una manera continuada, suau i regular, al punt de contacte entre Ciutat Vella i l'Eixample es produeix una ruptura amb la presència d'un salt d'uns 20 metres, clarament observable en la morfologia urbana (les baixades de Jonqueres, de la Via Laietana, els carrers d'Estruc, de les Moles o de Jovellanos). Aquest salt fou aprofitat per la defensa de la ciutat situant-hi les muralles o, a nivell econòmic, explotat amb la ubicació de diversos molins a la zona coneguda com *de les moles* (actual carrer de les Moles).

De l'esglaió cap a mar hi ha un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral. En aquest sector del pla es formaren maresmes i estanyols que ja no existeixen a l'actualitat per la reculada del mar i com a conseqüència d'una intensa urbanització. Malgrat això, molts d'ells han continuat vius en els topònims de la ciutat: Banyols a la marina de Provençals, la Llavineria al Portal Nou, la Llacuna i la Llanera al Llobregat o l'estany del Cagalell a la zona del Port.

Plànol geològic simplificat de Barcelona, segons A. Obrador i R. Estrada

Litològicament el material quaternari es pot dividir en dues unitats. Per una banda hi ha la plataforma superior, que s'inicia des del peu de la Serralada del Tibidabo i baixa fins al mar. Es troba molt afectada per l'acció dels torrents, és on s'assenta la ciutat, sobre tot el sector antic. El substrat presenta argiles i sorres grogues pliocèniques damunt de les quals trobem els derrubis quaternaris molt potents, graves anguloses dins d'una matriu d'argiles vermelles que provenen de la zona del Tibidabo per aportacions torrencials. D'altra banda, hi ha la plataforma baixa, que va del graó o talús erosiu de 20 o 30 metres de desnivell fins a la línia de costa. Està constituïda per la formació de les terrasses i deltes dels rius Llobregat i Besòs (Palet, 1994).

L'acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix ordre i que es repeteix cíclicament unes

tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle" (Palet, 1994). Aquests nivells són de baix a dalt:

- argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- llims groguencs d'origen eòlic, loess, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- per últim, trobem el torturà; aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquests nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

Tot aquest territori que acabem de descriure es troba pràcticament urbanitzat en la seva totalitat avui dia, podent-ne observar tres zones clarament diferenciades:

a) El nucli antic, actual districte de Ciutat Vella, que restà emmurallat fins a mitjans del s. XIX. Proper a la mar, està dominat en el seu costat sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el pla i cau bruscament sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:

- Un nucli central, sobre l'anomenat *Mons Taber*. Fou sobre aquest petit puig calcari on es va establir la primigènia ciutat romana que més tard donaria lloc a l'actual Barcelona, la *Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino*.
- al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al s. XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa

Anna, de Santa Maria del Mar, de Sant Pere i de la Mercè o dels Còdols. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat, que es bastí al llarg de la segona meitat del s. XIV.

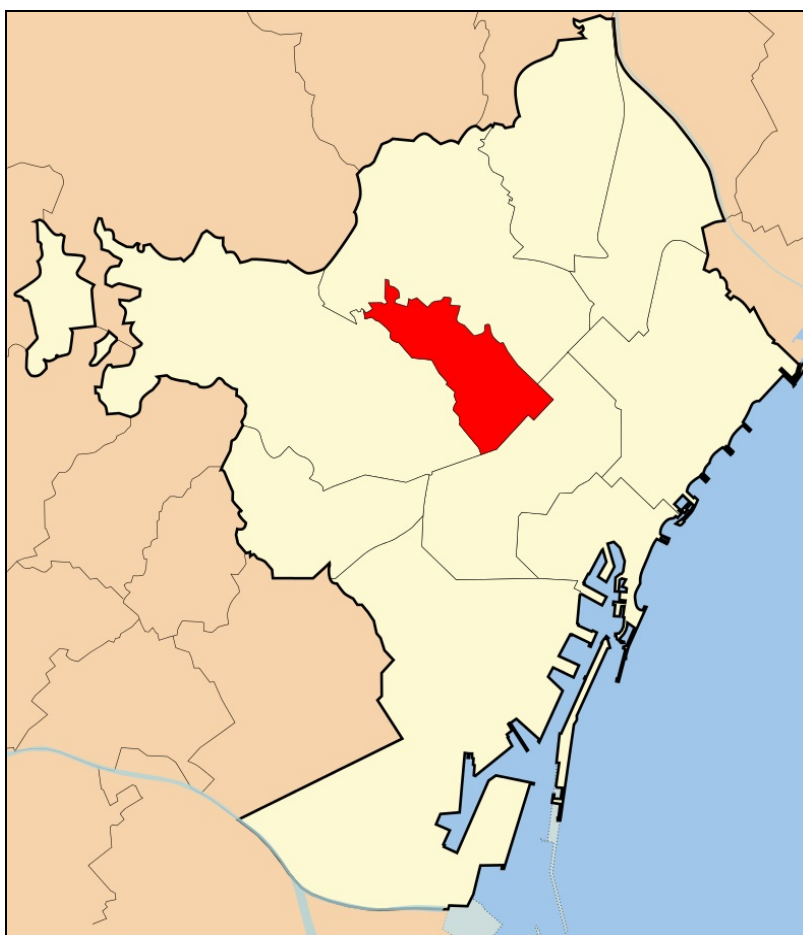
- **b)** Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No serà fins a darreries del s. XIX, una vegada enderrocades les muralles, que aniran essent annexionats a la ciutat; així serà Sarrià la darrera de les vil·les incorporades, cosa que succeirà l'any 1921.
- **c)** Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del s. XIX (l'Eixample del pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que impedièn el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat majoritàriament a partir de la fi del segle).

Una de les diverses ex-viles annexionades a Barcelona fou l'actual districte de Gràcia, concretament l'any 1897, i és en el seu territori on s'ha desenvolupat la nostra intervenció. El solar afectat es troba al nord del casc històric de la vila, al peu del turó del Carmel (o turó d'en Móra, com se l'anomenava antigament), dins de la zona que podríem considerar com el punt de contacte entre les darreres estribacions de la serra de Collserola i el Pla de Barcelona.

3. CONTEXT HISTÒRIC I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

3.1 El districte de Gràcia

Actualment, Gràcia és un dels deu districtes en que es divideix administrativament la ciutat de Barcelona, essent el vuitè en quant a la seva població (124.000 habitants) i el desè en quant a la seva extensió (4,18 km²). El districte es crea l'any 1984 fruit de la reorganització territorial i administrativa de Barcelona, que va significar per a Gràcia l'annexió dels barris de Vallcarca, El Coll i Els Penitents, fins llavors pertanyents a Horta, i la pèrdua dels territoris situats entre la Via Augusta i el carrer Tuset, que passaren a formar part del districte de Sarrià-Sant Gervasi.

Situació del districte de Gràcia dins el terme municipal de Barcelona

Els límits actuals venen marcats, doncs, pel districte d'Horta-Guinardó al nord i a l'est (carrer Sardenya), pel districte de l'Eixample al sud (carrer Còrsega) i pel districte de Sarrià-Sant Gervasi a l'oest (Via Augusta). Dins d'aquests límits, trobem un subdivisió en 5 barris que responen en certa manera a la

nomenclatura popular dels diferents sectors de la ex-vila al llarg de la seva història; aquests serien els següents:

- **Vila de Gràcia:** que es correspondria al nucli històric i administratiu per excel·lència, articulat al voltant de la Plaça de la Vila (antigament de Rius i Tauler) on trobem la seu del districte, a més dels eixos vertebradors i comercials de més vitalitat (la Travessera de Gràcia i el carrer Gran); hi resideix el 50% de la població del districte. Arquitectònicament són dignes de destacar la seu del districte o casa de la vila (de l'any 1905) i la torre del rellotge (1862-1864), ambdós a la Plaça de la Vila.
- **Camp d'en Grassot-Gràcia Nova:** a l'extrem SO del districte, es troba delimitat pel carrer Bailèn i el Carrer Escorial a l'oest, pel carrer Rosselló al sud, pel carrer de les Camèlies pel nord i pel carrer Sardenya a l'est. El Camp d'en Grassot era un zona rural a l'extrem del municipi, fronterera amb Barcelona i que, amb el temps, va passar a pertànyer al barri de la Sagrada Família. A partir de 1860, el seu propietari, Jeroni de Grassot, va decidir iniciar el procés d'urbanització tot seguint el mateix traçat de l'Eixample. Destaca la presència de l'antiga fàbrica de teixits de seda Pujol i Casacuberta (més coneguda com *La Sedeta*) fundada l'any 1899 i actualment centre cívic.
- **La Salut:** situat als vessants meridionals dels turons del Carmel i la Rovira, és una antiga zona agrícola urbanitzada a partir de mitjans del s. XIX al voltant de l'ermita de la Salut. Els seu límits els conformen el Park Güell pel nord, el carrer Cardener pel sud, el carrer de la Mare de Déu del Coll per l'oest, i el carrer Escorial per l'est, actuant la Travesser de Dalt com a eix vertebrador. El ja esmentat Park Güell i el santuari de Sant Josep de la Muntanya són els elements arquitectònics més destacables.
- **El Coll:** es troba a l'extrem N de Gràcia, per sobre del barri de la Salut, amb el qual limita pel sud. Ocupa la vall existent entre el turó del Carmel i el turó del Coll, estenent-se a banda i banda del curs de l'antiga riera de la Farigola, la qual desembocava a la riera de Vallcarca. El barri té els seus orígens en la construcció del santuari de la Mare de Déu del Coll cap el s. XI, però no és fins el s. XIX que no es comencen a construir torres d'estiueig propietat de famílies burgeses, paisatge que va perdurar fins els anys 50 del s.

XX a partir de quan es va començar a urbanitzar sense cap mena de planificació, fruit de l'especulació. L'any 1976, els veïns van aconseguir la formació del parc de La Creueta del Coll, al cim del turó, allà on hi havia hagut una pedrera explotada fins els anys 70. Pel que fa als edificis singulars, cal fer esment de l'església de la Mare de Déu del Coll, amb restes romàniques, i diverses cases modernistes de l'arquitecte Josep Maria Jujol, com ara la Casa Salvador i la Torre Queralt. Com hem dit al principi, aquest barri va pertànyer al districte d'Horta fins l'any 1984.

Barris del districte de Gràcia (Ajuntament de Barcelona)

- **Vallcarca i Els Penitents:** aquest barri ocupa l'extrem NO de la ex-vila, limitant amb Sarria-Sant Gervasi per l'oest i amb Horta-Guinadó pel nord. Tornem a recordar que, juntament amb el barri del Coll, aquests territoris van estar adscrits al districte d'Horta fins la reforma de l'any 1884. El seu nom reflecteix l'existència de dos nuclis poblacionals diferents que es van fusionar per formar el barri que coneixem avui dia; per una banda trobem el nucli de Vallcarca, format al voltant de la riera homònima que transcorria per la vall existent entre els turons del Coll i del Putxet, i per l'altra el nucli de Penitents a

la part més alta del barri, per sobre del passeig de la Vall d'Hebron, que rebria el seu nom arrel de les congregacions de fidels que es duïen a terme a l'entorn d'un convent i unes coves existents a la zona. Durant molt de temps hi va conuiu gent amb interessos diferents, trobant els habitants de tota la vida que s'estaven al llarg del curs de la riera, i els estiuejants de la burgesia barcelonina, que cercaven tranquil·litat. De fet, l'aïllament fou evident fins la construcció del viaducte que creua la vall entre 1911 i 1928, i la urbanització de l'avinguda de Vallcarca (abans de l'Hospital Militar) seguint el curs de la riera.

Avui dia, Gràcia és un dels barris més actius de Barcelona, i que ha aconseguit preservar en molts aspectes la seva essència d'antic poble.

3.2 Els orígens de la vila

3.2.1 El convent de Santa Maria de Gràcia

El 17 de gener de 1626, es sol considerar la data de l'aparició de Gràcia a les fonts escrites, doncs és el moment de l'establiment de l'ordre dels Carmelites Descalços a uns terrenys situats entre el camí ral que menava a Sant Cugat del Vallès i la riera de Vallcarca, donats pel conseller de la Ciutat i Oïdor de la Reial Audiència Josep Dalmau i la seva esposa Lucrècia Balcells, per tal que hi fundessin un convent sota l'advocació de Santa Maria de Gràcia.

Façana de l'església de l'antic convent de Santa Maria de Gràcia (AMDG)

En un primer moment, Dalmau va pensar en cedir la casa de la qual disposava a Sarrià per a la fundació, però els clergues de l'església de Sant Vicenç de Sarrià i l'abadessa de Pedralbes endegaren un plet al considerar que no es respectaven les 300 canes que hi havia d'haver entre el nou convent i la resta d'establiments religiosos ja existents; els tribunals de Roma els donaren la raó i en Josep Dalmau va haver de cercar un altre indret per construir-hi el convent. Finalment, va comprar una finca solitària al peu del turó Putxet coneguda com *Torre del Guinardó*, a na Mariagna Mitjà, que serà l'emplaçament definitiu; com ja em dit, l'indret es trobava entre el camí ral de Sant Cugat i la riera de Vallcarca. La primera pedra de l'edifici fou posada l'any 1628, i el 1630 es va inaugurar, però no serà fins el 1647 que l'ordre no s'hi va establir definitivament, quan hi traslladen el noviciat des del convent de Sant Josep, a la Rambla.

La vida del convent, però, no serà plàcida. Als pocs anys d'establir-se la comunitat, l'epidèmia de pesta que afecta Barcelona l'any 1651, en plena Guerra dels Segadors (1640-1652), provoca la mort de setze novicis i cinc dels frares, obligant al retorn dels supervivents al convent de Sant Josep, a la Rambla. Seguidament, després d'uns cinquanta anys de relativa tranquil·litat malgrat el clima bèl·lic imperant a Barcelona durant tot el s. XVII a causa del conflicte entre la Monarquia Hispànica i el Regne de França, l'esclat de la Guerra de Successió (1701-1715) i el setge de Barcelona del 1714, converteixen el convent de Santa Maria de Gràcia en un indret fortificat sota control de les tropes borbòniques, les quals, si més no, respectaren l'estructura de l'edifici.

Els frares tornaran a evacuar el convent en el transcurs de la Guerra del Francès (1808-1814), i encara patiran un nou episodi de pesta l'any 1821 que va suposar la mort d'onze frares i el retorn de la comunitat a la seu de la Rambla fins l'any 1823, en que tornen a Gràcia. Però la definitiva desaparició de la comunitat carmelita a la ex-vila estava pràcticament anunciada, i l'any 1835, en plena 1ª Guerra Carlina (1833-1840), el malestar social provocat per un ambient bèl·lic que enfrontava liberals amb carlins, va motivar l'esclat d'una revolta popular que va trobar el seu cap de turc en els religiosos de la ciutat, als quals s'acusava de fraternitzar amb les partides carlines i acumular aliments

entre d'altres greuges; la mala qualitat d'uns braus a una cursa celebrada a la plaça de la Barceloneta, va exasperar les masses populars, que, de manera gairebé espontània, atacaren i cremaren els establiments religiosos que trobaren al seu pas, atïats per les classes burgeses liberals fartes d'un clergat que seguia posseint i immobilitzant un bona part del sòl urbanitzable amb els seus convents. Els aldarulls arribaren fins el convent de Gràcia, que no fou cremat però quedà abandonat.

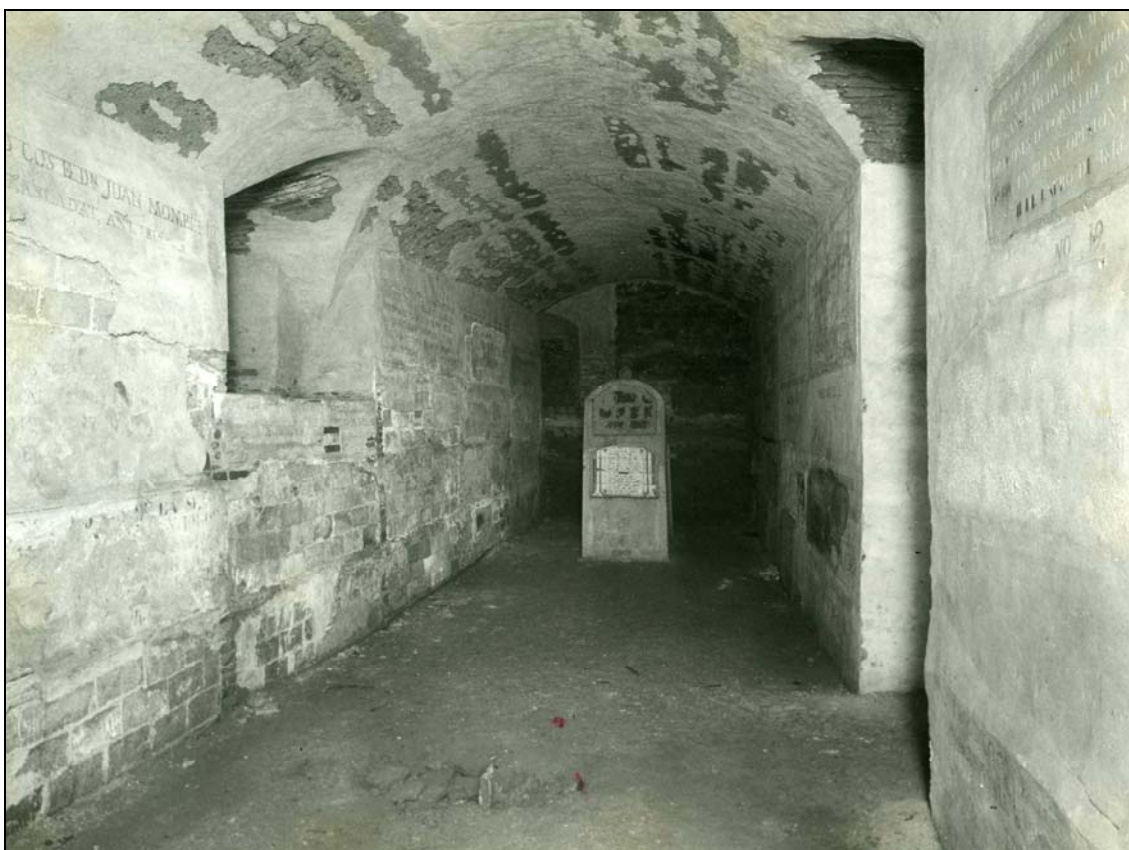
La desamortització de bens religiosos decretada pel Ministre d'Hisenda Juan Álvarez Mendizabal el mateix 1835, per treure a l'Església propietats que restaven improductives, va suposar la subhasta de l'edifici, que fou comprat per Llorenç Amigó, el qual es fa construir una torre al costat oriental, mentre la resta del convent es va anar enrunant i van anar desapareixent alguns dels espais exteriors, com ara el petit cementiri situat al costat de la riera de Vallcarca

Restes del convent abans del seu enderroc definitiu (AMDG)

De les estructures del convent, avui dia només en resta l'església, obra de l'arquitecte Josep de la Concepció (1626-1690), anomenat *el Tracista* i membre de l'ordre, que la va projectar seguint els cànons severes del barroc conventual

català. De nau única, volta de canó amb llunetes, nàrtex sota el cor, cúpula al transsepte i façana tripartida amb frontó triangular central, la seva construcció es va allargar entre el 1658 i el 1687, any en què fou consagrada; la primera missa la va celebrar el mateix Josep Dalmau, que havia entrat dins de l'ordre després d'haver quedat vidu. Cal destacar la presència d'una cripta sota el presbiteri i diverses galeries funeràries, algunes de les quals foren destruïdes durant l'obertura de l'Avinguda de la República Argentina; a l'interior del temple, s'hi van enterrar diferents personalitats de l'època, com ara el Virrei de Catalunya Jordi de Hesse-Darmstadt (1669-1705), el propi Josep Dalmau, l'arquitecte de l'església Josep de la Concepció, o en Rafael d'Amat i Cortada més conegut com a Baró de Maldà (1746-1819).

Interior de les galeries funeràries de l'església (AMDG)

L'any 1848 l'antiga església conventual es converteix en parròquia davant la demanda dels veïns de la rodalia, farts d'anar fins a Barcelona per participar en els oficis religiosos, fet que s'oficialitza mitjançant decret de la reina Isabel II de l'any 1868 que, a més, estableix la denominació definitiva del temple com a *Santa Maria de Gràcia i Sant Josep*.

L'edifici va aconseguir subsistir sense gaires entrebancs fins el juliol de l'any 1936, als inicis de la Guerra Civil (1936-1939), moment en que fou assaltada i incendiada; el resultat fou l'esfondrament del sostre central i la cúpula, i la destrucció de l'interior incloent-hi els sepulcres. El 1941 es van iniciar les obres de reconstrucció, que no van acabar de manera definitiva fins l'any 1962. Finalment, l'exterior del temple fou restaurat l'any 1998.

3.2.2 El primer poblament de Gràcia

El primer edifici construït a Gràcia, fou el convent dels carmelites del qual acabem de parlar, i és el propi convent qui va donar nom al territori, doncs el terme *Gràcia* no apareix a les fonts escrites abans del 1626. Santa Maria de Gràcia actuarà, doncs, com el nucli originari al voltant del qual es van construir tot un seguit de masies disperses que formaran grans explotacions agrícoles i ramaderes.

La primera d'aquestes masies serà Ca l'Alegre de Baix, de la qual en tenim notícies ja el 1688 i que es situava al costat de l'església, al bell mig de l'actual plaça Lesseps, on va perviure fins els anys 50 del S. XX. A partir del s. XVIII, aquest tipus de propietat es va generalitzant i n'arribem a comptabilitzar fins a 20, distribuïdes de la següent manera:

- **Zona nord:** Ca l'Alegre de Baix, Cal Calic, Ca la Marquesa, Cal Tusquets, Cal Mallorca, Cal Xirot, Cal Toda i Cal Xipreret.
- **Zona est:** Ca l'Alegre de Dalt, Cal Comte, Can Sempere, Can Xero, Can Casaca i Ca l'Arquer.
- **Zona oest:** Can Trilla i La Fontana
- **Zona Sud:** Can Focs i Can Mariné
- A totes aquestes propietats cal afegir la finca de la Virreina, situada al voltant de la plaça homònima, que estava ocupada pel palau construït per Manuel Amat i Junyent (1704-1782) com residència d'estiu, i Can Pardal, que també era una finca senyorial situada vora el Torrent de l'Olla. Ambdues propietats disposaven de camps de conreu que eren treballats per masovers.

Així doncs, fins als inicis del s. XIX el territori gracienc es caracteritza per tenir un poblament dispers en forma de masos i cases pairals, que conviuen al

costat d'alguna torre d'estiueig i esbarjo pertanyent a la creixent burgesia o a la noblesa resident a Barcelona.

3.2.3 Els primers barris

Cap el 1825 ja es documenta un poblament de 2600 persones, distribuït en tres barris: el de Josepets, el de Caputxins Vells i el de Jesús. El de Josepets es va anar formant durant el s. XVIII, a recer del convent, a banda i banda del camí ral. El de Caputxins Vells es trobava a l'extrem sud del territori i el formaven un seguit de cases construïdes al voltant del convent de franciscans caputxins que hi va existir entre el 1578 i el 1714 vora l'actual cantonada del Passeig de Sant Joan amb el carrer Còrsega. Finalment, el barri de Jesús es trobava al començament del carrer Gran, on actualment trobem l'església de Jesús, únic vestigi del convent franciscà que hi va romandre durant un breu període de temps (1825-1835).

La pressió demogràfica provocada per la continua arribada de gent procedent del camp d'arreu de Catalunya i que no tenia cabuda dins una Barcelona encara encotillada per les muralles medievals, provoca l'augment poblacional i urbanístic de Gràcia on ja no només trobarem els jornalers que treballen a les terres de les masies, sinó també menestrals i artesans de diferents oficis. Apareixen alineacions de cases al voltant de l'actual carrer Montseny (on, al núm. 7-9, encara es pot observar un bloc de vivendes molt deteriorat, amb decoració d'esgrafiats, possiblement de les darreries del s. XVIII) i al carrer d'Astúries.

Per altra banda, entre el carrer Gran i la Riera de Sant Miquel es formarà l'anomenat barri del Carme pels volts de l'any 1800, mitjançant el que serà la primera parcel·lació d'una propietat agrícola, en aquest cas la pertanyent a Rosa Castelló i Galvany, encetant el model de conversió de sòl rural en sòl urbanitzable que conformarà la fisonomia del barri que coneixem actualment.

3.3 La urbanització de la vila

3.3.1 Les parcel·lacions

Durant la segona meitat del s. XIX Gràcia disposa del terreny urbanitzable que necessita Barcelona per construir els habitatges destinats a la continua migració del camp i per encabre les indústries que, des del 1846, ja no poden establir-se dins el perímetre emmurallat. Aquesta situació provocarà un encariment del sòl que aprofitaran els propietaris davant l'oportunitat d'aconseguir un rediment econòmic més alt que no pas el que els donava l'explotació agrícola. Així les masies començaren a parcel·lar les seves terres per afavorir la construcció d'habitatges i la urbanització de l'entorn.

La primera urbanització fou la dels terrenys de na Rosa Castelló l'any 1800, a la qual seguiren la de l'Agata Trilla, al voltant de Can Trilla l'any 1826, i la d'en Marc Oliveres a l'entorn de la plaça de la Llibertat no gaire més tard. Sempre es va seguir el mateix procés, segons el qual el propietari presentava a l'ajuntament un projecte signat per un arquitecte, i donava el terreny a l'administració per tal que hi fes els carrers i els serveis escaients; les parcel·les resultants es cedien, mitjançant emfiteusi i sota obligació de construir-hi una casa, a una altra persona que pagava un cens. Pel que fa als projectes presentats, també es va seguir un model comú consistent en plantejar una plaça central envoltada de carrers definits al seu entorn; l'existència de les places s'explica pel fet de tenir el propietari una exempció contributiva durant 10 anys si deixava un espai destinat al benefici de la població. Els carrers, d'entre 3 i 10 metres d'ample, es van traçar formant un patró de trama viària ortogonal, que venia marcada pel curs dels torrents procedents de Collserola, i que eren utilitzats com a camins quan no duïen cabal d'aigua; així doncs, de nord a sud els carrers seguiren la direcció de la Riera d'en Malla o de Sant Gervasi, la Riera de Sant Miquel o Torrent de Cassoles, el Torrent de l'Olla, el de Can Vidalet, el del Pecat, el Pregon i el de Mariner, mentre que els eixos transversals els formaren la Travessera de Gràcia i la Travessera de Dalt, ambdós vials ja documentats en època medieval, tot i que possiblement ja existirien en períodes romans. Pel que fa a les illes de cases, aquestes solen ser rectangulars, llargues i estretes (d'uns 6 x 12 m, generalment), construint-se edificis adossats, amb baixos i un o tres pisos, galeria amb els serveis d'aigua

(a vegades un pati amb pou) i sistema de comuna de pou mort (no hi havia clavegueres); aquestes cases podien ser unifamiliars o bé tenir un habitatge per planta.

Tota aquesta urbanització no es va fer seguint un projecte global o regint-se per un pla general, doncs s'anava parcel·lant a mesura que cada propietari ho demanava, i cada projecte era independent de l'altre, malgrat ja hem dit que se seguia un model comú. El plànol de Gràcia és el resultat d'anar encaixant els diferents projectes, produïnt-se incoherències com ara canvis de nomenclatura en un mateix carrer diverses vegades, altres que modifiquen el seu traçat o la seva amplada en el seu decurs, o carrers que queden tallats sobtadament sense continuïtat.

Per contra, al sector de Gràcia més proper a Collserola (El Coll i la Salut) és caracteritzarà per la presència de segones residències i torres d'estiueig fins ben entrat el s. XX.

3.2.2 La indústria

La prohibició de construir noves indústries dins el perímetre emmurallat de Barcelona des de l'any 1846, obliga els empresaris a cercar espais per establir-se als territoris de la rodalia. Arrel d'això, Gràcia es convertirà en el tercer nucli industrial del Pla de Barcelona, darrera la pròpia Barcelona i Sant Martí de Provençals.

La primera indústria establerta fou el Vapor Vilaregut l'any 1837, també conegut com el Vapor Vell, entre el carrer Perill i el Torrent de l'Olla; era una fàbrica tèxtil cotonera amb 120 telers mecànics. No gaire lluny, l'any 1839 s'establí la fàbrica Puigmartí o Vapor Nou, entre la Travessera de Gràcia i el carrer Puigmartí; també s'hi treballava el filat del cotó i tenia uns 200 telers que van funcionar a ple rendiment fins que un incendi destruï l'edifici l'any 1876, aprofitant el solar resultant per instal·lar el Mercat de l'Abaceria.

Altres tipus d'indústries establertes foren, a tall d'exemple, la de teixits elàstics d'en Miquel Matas, activa des del 1851 fins el 1935, la de cerilles fosfòriques instal·lada a Can Pardal, o la de teixits de seda d'en Josep Reig, al carrer Escorial, que va tancar l'any 1962 davant l'esfondrament de l'edifici.

Destacarem també la presència de la fàbrica Pujol i Casacuberta, coneguda com *La Sedeta*, instal·lada l'any 1899 al Camp d'en Grassot, o la indústria tipogràfica Neufville, que l'any 1905 s'establí a la Travessera de Gràcia, davant el Mercat de l'Abaceria.

Un element clau que va afavorir aquest procés industrialitzador fou la bona comunicació entre Barcelona i Gràcia, primerament a través del camí ral que menava a Sant Cugat, després amb la urbanització del passeig de Gràcia a partir del 1827, i finalment amb l'establiment de serveis de transport. Així, l'any 1853, l'ajuntament de Barcelona decreta establir sis transports diaris fins a Gràcia, inaugurant-se una línia regular de la Rambla als Josepets sis anys després. L'any 1862 ja hi feien trajectes la Central Barcelonesa i la Catalana Graciense mitjançant òmnibus, i el 1863 s'inaugura la línia de ferrocarril de Barcelona a Sarrià amb parada a Gràcia.

Ambdós factors, industrialització i millores en la comunicació, afavoriran l'expansió demogràfica de la vila, que l'any 1895 ja compta amb 50.000 habitants.

3.4 Evolució política de la Vila de Gràcia

Si bé el conjunt del barcelonins consideren el barri de Gràcia com la ex-vila per excel·lència, cal dir que la seva independència municipal respecte la capital no va ser gaire llarga en el temps. Des de la formació dels tres barris primigenis (dels Josepets, de Jesús i dels Caputxins Vells) durant el s. XVIII, Gràcia es va considerar com un barri extramurs de Barcelona; els graciencs pagaven els seus impostos i gestionaven els seus tràmits administratius a la capital, però no rebien els mateixos serveis que els barcelonins per qüestions de distància. Amb el tema religiós, la situació era similar, doncs Gràcia no va tenir parròquia pròpia (a l'església dels Josepets, com ja hem dit) fins el 1848, i els feligresos depenien de la parròquia dels sants Just i Pastor, situada prop de la plaça de Sant Jaume, i de Sant Pere de les Puel·les, al barri de Sant Pere. El problema es complicava si tenim en compte que les portes de la muralla tenien un horari d'obertura i tancament que limitava el temps de les gestions.

El constant creixement poblacional i urbanístic fa urgent la necessitat de gestionar els afers de la vida ciutadana des de la proximitat, per la qual cosa seran evidents les aspiracions de Gràcia a gaudir d'autonomia municipal i religiosa durant tot el s. XIX. En aquest sentit, la primera demanda del títol de vila independent és dura a terme l'any 1816 al monarca Ferran VII, el gabinet del qual va fer un informe favorable que mai es dur a terme.

La primera etapa com a municipi amb ajuntament propi arribarà durant el Trienni Liberal (1820-1823) i l'entrada en vigor la Constitució de 1812, que permetia l'autonomia a totes aquelles poblacions de més de 1000 habitants que ho sol·licitessin; la vila de Gràcia es va acollir ràpidament a aquest dret constitucional per que gairebé triplicava el poblament necessari. Malgrat això, el restabliment del règim absolutista després de l'entrada de l'exèrcit francès dels *Cent mil fills de Sant Lluís* va significar l'abolició de la Constitució i la reincorporació de Gràcia a Barcelona en virtut d'un decret de les noves autoritats el qual obligava a "*que se repongan inmediatamente todas las cosas al ser y estado que tenían antes del 1 de Marzo de 1820*".

L'any 1828, els veïns de Gràcia tornen a demanar la segregació de Barcelona, cosa que sembla aconseguir-se dos anys després mitjançant la cèdula reial *El privilegio de Villazgo del barrio de Gracia con la denominació de San Fernando y Santa Amalia de Gracia, separándose de la jurisdicción de la Ciudad de Barcelona*, de 1830, però que en realitat només atorga el privilegi de fer servir el títol de Vila i es deixa en estudi la possible separació jurisdiccional; finalment, els representats de Gràcia van refusar al segregació l'any 1833, al considerar més avantatjós restar com a barri de la ciutat comtal.

Mort Ferran VII i regnant la seva esposa Maria Cristina en regència de la seva filla d'Isabel II, encara menor d'edat, els graciencs impugnen el refús dels anteriors representants i tornen a demanar un ajuntament propi l'any 1834, privilegi que ratifica el Consell Reial, però que el consistori barceloní no accepta, doncs l'existència d'un nou terme municipal impedia l'expansió de la ciutat.

L'autonomia municipal definitiva arriba de la mà de la Constitució de 1845; la nova demanda es realitza l'any 1849 i Gràcia esdevé municipi el 1850, gràcies

a una Reial Ordre d'Isabel II, que Barcelona no tingué altre remei que acatar. L'ajuntament queda establert a una recent urbanitzada plaça d'Orient (actual plaça de la Vila), traslladat des de les anteriors oficines, que havien estat a la plaça de la Llibertat, inaugurant-se l'etapa de major desenvolupament urbanístic i transformació del territori, que va deixar d'ésser un espai d'activitat agrícola. El 1855, Gràcia ja és la seu del *Partit Judicial de les Afores*, que aplegava els pobles del voltant de Barcelona, i que va perviure fins el 1886.

Però la fi de l'autonomia de Gràcia també té una data, al igual que la del seu naixement com a entitat poblacional, i aquesta fi comença l'any 1860 amb l'aprovació del Pla Cerdà, el projecte que havia de regular l'expansió urbanística de Barcelona després de l'enderroc de les muralles i que origina el que avui coneixem com l'Eixample. El propi pla Cerdà ja feia evident la necessitat d'annexionar els pobles del voltant de Barcelona per evitar conflictes administratius, per la qual cosa ja es comença a tramitar l'expedient corresponent l'any 1874; serà Gràcia, com a seu del Partit Judicial de les Afores, la que dirigirà l'oposició al projecte, al temer una major pressió fiscal en cas de tornar sota la jurisdicció barcelonina, i una retrobada amb l'antic oblit administratiu que no faria més que alentir el creixement urbà i industrial. Tot i això, en virtut a dues lleis dels anys 1870 i 1877 que obrien les portes a la unió de les poblacions que formessin conurbació, i malgrat l'oposició del veïnatge, el 20 d'abril de 1897 es produeix l'annexió de Gràcia a la ciutat, juntament amb els termes de Sant Gervasi de Cassoles, Sants, Les Corts, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals.

3.5 La Gràcia contemporània

Fins ben entrat el s XX Gràcia mantingué en conjunt la coexistència de zona industrial, comercial i residencial de classe mitjana i obrera, juntament amb la pervivència d'algunes de les antigues masies que encara mantenien certa extensió de terres; fins els anys 30, encara restaven amb certa productivitat les masies de Cal Sempere i Cal Comte, tot i que la majoria ja havien parcel·lat la totalitat dels seus camps de conreu i restaven com a residències envoltades de jardí o horts.

La voràgine d'especulació constructiva esdevinguda durant el règim franquista i el seu *desarrollismo*, sobretot sota l'alcaldia dirigida per Josep Maria de Porcioles, produirà només en trenta anys un fort impacte territorial, les cicatrius del qual encara podem veure avui dia passejant pel barri i observant construccions que trenquen amb l'esquema urbanístic tradicional de la ex-vila (gratacels de vivendes als antics terrenys de Cal Sempere, desmantellament de la plaça Lesseps pel pas de la ronda del mig, enderroc de masies, etc.). Malgrat les mobilitzacions veïnals, les agressions contra el patrimoni del barri no es van aturar i només hi va haver una certa relaxació amb l'arribada de la democràcia als ajuntaments l'any 1979, per bé que encara es van continuar realitzant autèntiques aberracions fruit de la vigència del Pla Comarcal aprovat l'any 1974 (enderroc de la masia de Ca l'Alegre de Baix l'any 1981, o de Can Focs l'any 1990).

Durant el darrer terç del s. XX, Gràcia va anar perdent la condició industrial (que tan sols representava el 13,6% de les activitats econòmiques el 1996) i ha mantingut fins els nostres dies la funció residencial, amb un caràcter vinculat al lleure i la cultura, en bona part gràcies a l'atracció que el barri ha exercit envers sectors del jovent, l'intel·lectualitat i els artistes, un ambient que es veu reforçat per la intensa activitat de veïns i entitats, tot plegat convertint el barri de Gràcia en un dels barris de Barcelona on la iniciativa ciutadana ha mantingut més vigència.

La ex-vila ha patit i segueix patint els problemes inherents a una zona de nucli antic on va actuar amb desmesura l'especulació urbana i, per les seves característiques li és difícil adaptar-se, als requeriments urbanístics actuals. La designació de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics de l'any 1992 va aportar un seguit de millores en les infraestructures, com per exemple l'asfaltat dels carrers del nucli antic, que encara conservaven paviments de llambordes i els vials del tramvia, o la conversió d'espais industrials abandonats en equipaments. En els darrers anys, l'aplicació d'un Pla Especial de Reforma Interior (PERI) ha permès la recuperació o enderrocament d'edificis degradats i l'habilitació de zones de vianants, a més de l'obertura d'algunes zones verdes, i la conversió de la plaça Lesseps en un espai per la ciutadania.

3.6 El barri de la Salut

El que avui dia coneixem com a barri de la Salut, que és on s'ha desenvolupat la nostra intervenció, fou una zona agrícola ocupada per diferents masies aparegudes durant els ss. XVII i XVIII. El territori se'l dividien principalment sis masos: Cal Xipreret, Cal Tusquets, Ca la Marquesa, Cal Mallorca, Cal Muntaner i Ca l'Alegre de Baix.

Progressivament, però, el sector es va anar convertint en una zona residencial i d'estiueig per la burgesia barcelonina i gracienc, que hi cercaven la tranquil·litat i salubritat que no trobaven als seus municipis, densament poblats. En aquest sentit, Antoni Morera i Colom va adquirir la masia de Cal Xipreret per establir-hi la seva segona residència, tot mantenint l'explotació agrícola; amb el temps, fruit d'una epidèmia de còlera que es va propagar per Barcelona l'any 1864, va decidir erigir una ermita a la Mare de Déu de la Salut al costat d'una font ferruginosa existent a les seves propietats, on els barcelonins poguessin anar a pregar.

Ermite de la Mare de Déu de la Salut, en l'actualitat (autor)

L'erecció de l'ermita va promoure l'edificació de diferents torres d'estiueig als vessants meridionals del Turó del Carmel i el de la Rovira, donant lloc a un nucli habitat que acabarà coneixent-se com La Salut.

La millora de les comunicacions amb Barcelona van fer que La Salut anés guanyant habitants, sobretot arrel de la inauguració de la línia de tramvia entre la plaça de Santa Anna, a Barcelona, i la plaça Rovira i Trias, a Gràcia, l'any 1880, o la línia entre la plaça Joanic i la plaça Lesseps. Serà, però, l'especulació urbanística pròpia de la postguerra i el franquisme, allò que donarà a La Salut la fisonomia urbana que veiem actualment.

3.6.1 Cal Tusquets, Ca la Marquesa i Cal Mallorca

El solar fins ara ocupat pels Jardins de Menéndez y Pelayo sembla haver pogut pertànyer a una d'aquestes tres masies, dues de les quals, Cal Tusquets i Ca la Marquesa, encara existeixen.

Respecte a Cal Tusquets, es troba situada a la cantonada de la Travessera de Dalt amb l'avinguda del Santuari de Sant Josep de la Muntanya, restant a l'interior del recinte del santuari, però perfectament visible. Conservada de manera impecable, presenta cos rectangular, planta baixa, dos pisos i golfes, amb coberta de teules a doble vessant; la façana, decorada amb esgrafiats i un rellotge de sol, s'orienta cap a mar i es troba rematada per una motllura de formes corbes trilobulada més alta en la part central, element típic el barroc tardà.

Cal Tusquets en l'actualitat (autor)

Va ser construïda el 1793 i va realitzar funcions agrícoles, alternades amb funcions residencials, fins que fou comprada durant els anys 30 del s. XX per l'ordre de les Mares dels Desamparats, propietàries del santuari de Sant Josep, a les quals pertany avui dia i que la fan servir d'alberg per als menors que tutel·len. L'any 1992 fou restaurada i va recuperar el color verd original, que va aparèixer sota diverses capes de pintura; igualment es va substituir el mur de tanca per una reixa de ferro per permetre'n la visió des de l'exterior.

Ca la Marquesa, també coneguda com Can Roca, s'ubica al NO de Cal Tusquets, a l'illa que formen els carrers de Maignon, de Verdi i de Valldoreix. Es tracta d'una antiga masia, també del s. XVIII, amb enormes extensions de conreu, que va esdevenir un gran casalot residencial. Presenta una planta rectangular ocupada per planta baixa i dos pisos, amb la façana orientada cap a mar; és destacable la decoració esgrafiada i la presència de sis balcons a cada pis. Actualment ha esdevingut una finca particular envoltada de jardins, a la qual si accedeix des del núm. 22 del carrer Maignon; ha estat impossible

accedir-hi, però des de l'exterior s'entreveu que el seu estat de conservació és bo, malgrat haver-s'hi afegit algunes construccions annexes. S'ha proposat incloure-la en el Catàleg de Patrimoni Arquitectònic Històrico-artístic de la Ciutat de Barcelona (CPAHACB).

Ca la Marquesa, cap els anys 30 (AMDG)

Pel que fa a Cal Mallorca, sabem que es trobava entre el carrer Maignon i la Travessera de Dalt, a tocar de Cal Tusquets i Ca la Marquesa. També havia estat construïda durant el s. XVIII i presentava una estructura similar a la de Cal Tusquets, amb la planta rectangular, distribució entre planta baixa i dos pisos i coberta de teules a dues vessants transversal a la façana, que acabava amb la típica ondulació central enlairada del barroc tardà, tot i que d'una manera més senzilla que no pas la de Cal Tusquets. Fou enderrocada cap el 1965, però se'n conserven fotografies de l'any 1947.

Cal Mallorca l'any 1947 (AMDG)

3.7. Antecedents arqueològics

El districte de Gràcia no ha estat un sector de la ciutat de Barcelona gaire prolífic pel que fa a restes arqueològiques, tot i que val a dir que tampoc s'hi han realitzat gaires intervencions al llarg del temps, al considerar que el territori estava massa lluny de la Barcino romana i havia començat el seu procés de poblament en temps massa moderns. En els darrers anys però, l'interès per documentar i conèixer el que va ser la ruralia del pla de Barcelona més enllà del que encerclaven les muralles, primer les romanes i després les medievals, sembla poder canviar aquesta tendència.

Una de les primeres notícies arqueològiques que coneixem al barri de Gràcia és la documentació l'any 1951 per part del Dr. Lluís Vives i Corrons, d'una destrals votiva de peridotita de 6,4 centímetres de llargària per 4,5 centímetres d'amplada, a la cantonada entre la Travessera de Gràcia i el carrer Aribau, en aquells moments pertanyents al barri de Gràcia. L'any següent, una excavació dirigida per J. Serra Ràfols al mateix indret no va tenir resultats positius.

El procés d'enderroc de les diferents masies del barri al llarg de la segona meitat del s. XX es va fer sense cap mena de seguiment arqueològic, fruit del

buit legal existent en matèria de patrimoni en aquells moments. Únicament als terrenys que havia ocupat la masia de Cal Mariné, situada al carrer de Còrsega, entre Sicília i Nàpols, i que havien estat ocupats per una indústria de comptadors gas fins els anys 80, J.De la Vega va trobar ceràmica datable entre els ss. XV i XVIII durant el seu desmantellament i la posterior urbanització dels jardins d'Antoni Puigvert l'any 1993.

D'ençà aleshores, segons la carta arqueològica de Barcelona, només coneixem dues intervencions més:

- L'any 2005, es realitza una rasa destinada al serveis de telecomunicacions entre els núms. 22 i 34 del carrer Ca l'Alegre de Dalt, i entre els núms. 77 i 97 del carrer de l'Encarnació, sense obtenir resultats positius.
- L'any 2008, una nova intervenció sota direcció de T. Juárez al núm. 2 del carrer de Septimania, durant els treballs de remodelació de la plaça Lesseps, permeten documentar una fossa amb 15 individus inhumats sense cap cura i coberts amb capes de calç; la presència d'un fragment de ceràmica del s. XVII va fer suposar la seva vinculació amb el brot de pesta que va afectar Barcelona durant l'any 1652 i que, segons la documentació conservada, va provocar la mort de 16 novicis i cinc frares.

4. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Tal i com ja hem indicat en els apartats anteriors, els treballs arqueològics duts a terme han estat propiciats pel projecte de construcció d'un aparcament públic al solar que fins ara ocupaven els jardins de Menéndez y Pelayo. El fet de que la zona afectada estigui situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric, com hem vingut explicant en l'apartat anterior, ha donat peu a que es considerés la presència d'un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i d'estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Podem resumir l'interès històric i arqueològic de la zona on s'han de dur a terme els treballs en diferents aspectes:

-El solar afectat es troba a la Travessera de Dalt, un dels antics camins que; des d'època romana o potser abans, creuaven el Pla de Barcelona d'est a oest, juntament amb la Travessera de Gràcia. Ambdues vies van vertebrar el poblament del barri i en van configurar el seu posterior urbanisme.

-La intervenció es desenvoluparà prop de l'església dels Josepets, únic vestigi existent avui dia del convent de Santa Maria de Gràcia, construït al s. XVII i enderrocat durant el s. XIX.

- Tot aquest territori fou ocupat per diverses masies aparegudes al voltant del convent a partir de s. XVII. El solar intervingut es situa entre les masies de Cal Tusquets i Ca la Marquesa, ambdues del s. XVIII i encara existents; a les rodalies també es documenten Cal Calic, Cal Mallorca i Ca l'Alegre de Baix, totes elles enderrocades al llarg del s. XX.

-Arran dels atacs aeris a la població durant la guerra civil (1936-1939), la Generalitat va organitzar la Junta de Defensa Passiva que s'havia d'encarregar de la construcció de refugis antiaeris. Per a la construcció d'aquests refugis es feia un projecte inicial i era una brigada d'obriers de la pròpia Generalitat, i més endavant del propi ajuntament, qui s'encarregava de la seva construcció. A mesura que anava avançant la guerra, foren els mateixos ciutadans els que en feien l'execució, seguint els models establerts per la Generalitat. Per la

informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, els treballs de construcció del nou aparcament podrien afectar el refugi núm. 0571 situat al voltant del carrer Maignon, del qual no se n'ha conservat o localitzat cap plànol.

Tots aquests motius justifiquen per si sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de documentar les restes patrimonials aparegudes i que puguin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació de l'àrea i així complementar els estudis realitzats fins el moment.

5. MÈTODE DE TREBALL

Tal i com el Servei d'Arqueologia de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris (HARRIS, 1991).

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (UE), que els individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, situació en les plantes i seccions i posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona). En el cas que aquí ens ocupa, hem optat per denominar la rasa amb un nombre amb el nombre 1000, anomenant les diferents unitats estratigràfiques a partir del núm. 1001 en endavant, segons el seu ordre d'aparició i documentació.

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Tots els rebaixos realitzats, així com les restes documentades, s'han situat geogràficament mitjançant les coordenades UTM, essent tractada informàticament tota la topografia i la planimetria mitjançant el programa AUTOCAD.

6. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

Les tasques arqueològiques a les quals fa referència la present memòria s'inicien el dia 15 d'abril de 2015. Tal i com indica el projecte d'obra presentat al Servei d'Arqueologia de Barcelona, la intervenció suposa el rebaix total del solar ocupat actualment pels jardins de Menéndez y Pelayo per tal de construir-hi un nou aparcament públic.

En el moment de l'arribada del tècnic arqueòleg, els jardins es troben pràcticament lliures de la vegetació de la qual disposaven, trets dels arbres més grans (pins i xiprers) que han hagut d'esperar l'arribada dels servei municipal de Parcs i Jardins per ésser enretirats¹. Com ja hem dit a la introducció, els jardins ocupen un solar de forta pendent, amb un desnivell de 10 metres entre el carrer de Maignon i la Travessera de Dalt (104 i 94 m.s.n.m. respectivament); per aquesta raó l'espai es troba distribuït en cinc terrasses formades mitjançant murs de contenció, les quals es troben comunicades per camins i escales. S'observa l'evidència de treballs realitzats sense control arqueològic, concretament quatre cales de petites dimensions situades al llarg del mur que fa de divisió amb la finca pertanyent al Reial Santuari de Sant Josep de la Muntanya, la finalitat de les quals era comprovar la fonamentació de dit mur; en totes elles s'ha pogut visionar la presència del substrat geològic de pissarres i llicorelles abans d'arribar al metre de profunditat, sense que s'hagin observat evidències de cap resta arqueològica o cap element que fes pensar en la seva existència.

Totes les tasques que passarem a descriure seguidament s'han realitzat de forma mecànica, mitjançant una màquina giratòria de grans dimensions, la qual ha anat rebaixant el terreny i, simultàniament, ha anat carregant els sediments resultants en camions. Puntualment s'ha emprat una màquina retro-excavadora tipus mixta.

¹ Veure annexes, fotografies 1 i 2

6.1. Rases de comprovació

Seguint les directrius marcades pel Projecte d'Intervenció Arqueològica elaborat per Servei d'Arqueologia de Barcelona, s'ha procedit a realitzar diferents rases distribuïdes pel solar, per a comprovar la possible existència de restes patrimonials en el subsòl o qualsevol tipus de material arqueològic que pogués indicar la seva presència, abans del rebaix general del terreny. En total s'han practicat cinc rases amb l'ajut d'una màquina retro-excavadora²:

- **Rasa 100:** s'ubica a la terrassa superior dels jardins, a una cota de 101 m.s.n.m. Presenta una longitud de 9 m i una amplada de 0,60 m, assolint-se una profunditat de 1,80 m (100,20 m.s.n.m.), moment en el qual ha aparegut el substrat geològic de pissarres i llicorelles. L'estratigrafia documentada ha resultat estèril en quant a material arqueològic, estant formada per un primer paquet d'argiles d'un color marró clar amb força graveta, seguit d'un segon estrat compost d'argiles vermelloses poc compactes, també amb gravetes.³
- **Rasa 200:** cal situar-la a la segona terrassa del parc, a una cota de 99 m.s.n.m., amb una longitud de 5 m i una amplada de 0,60 m. La seva profunditat amb prou feines ha arribat al metre, doncs la presència del substrat geològic de pissarres i llicorelles s'ha fet evident als pocs centímetres del rebaix.⁴
- **Rasa 300:** s'ha realitzat a la tercera plataforma dels jardins, a una cota de 97 m.s.n.m. La seva longitud ha estat de 9 m, amb una amplada de 0,60 m i una profunditat assolida inferior al metre, doncs altra vegada el substrat geològic ha aparegut en aquesta cota.⁵
- **Rasa 400:** aquesta rasa ha afectat el sector del solar proper al mur que limita amb el Reial Santuari de Sant Josep de la Muntanya, mantenint una separació amb el mateix d'uns 3 m. Presenta una longitud de 9 m, una amplada de 0,60 m i una profunditat que va del 0,30 als 1,30 m, seguint el pendent del substrat geològic. Sobre el terreny geològic es diposita un estrat sense

² Veure Annexes, planimetria, full 03

³ Veure Annexes, fotografies 3 a 5

⁴ Veure Annexes, fotografies 6 a 8

⁵ Veure Annexes, fotografies 9 a 11

evidències antròpiques originat per la pròpia degradació de les pissarres i les llicorelles⁶.

- **Rasa 500:** situem aquest rebaix als nivells superiors del parc, al carrer Maignon, prop de l'entrada al recinte de l'obra, a una cota de 105 m.s.n.m. La finalitat de la seva realització ha obeït a la necessitat d'instal·lar una canonada de desaigua per als sanitaris del recinte. S'ha obert una longitud de 14 m de rasa, de 0,60 m d'amplada, i una fondària d'uns 0,90 m, documentant-se diferents estrats formats per sauló compactat i argiles, relacionats amb la pavimentació del carrer⁷.

Cal dir que, si bé la distribució de les rases s'ha realitzat en base a tenir la visió més àmplia possible del subsòl del terreny afectat, el trànsit constant de camions ha limitat en certa manera l'extensió en l'espai d'algunes d'elles, doncs no es podia tallar el pas dels vehicles; de la mateixa manera es pot observar que no s'ha practicat cap rasa a les plataformes més baixes, ja que l'existència del substrat geològic en superfície era força evident i no s'ha considerat necessari intervenir-hi.

6.2. Rebaix general del solar

Un cop realitzades les rases de comprovació, s'ha iniciat el procés de rebaix general del solar. L'estratègia a seguir per part de la direcció de l'obra suposa la formació de tres plataformes de treball, situades a 94 m.s.n.m., 98 m.s.n.m. i 101 m.s.n.m. sobre les quals es faran totes les tasques referents a la fonamentació del nou aparcament (pilotatges i murs pantalla). Per fer això s'ha procedit a desmantellar els murs de contenció que formaven les terrasses dels jardins⁸ i s'ha iniciat el rebaix del terreny per aconseguir els espais desitjats, reduint les cinc plataformes existents a les tres necessàries.

6.2.1 Plataforma inferior

Els treballs s'han iniciat per la plataforma inferior (situada a 94 m.s.n.m.), en la qual l'estrat geològic ha fet acte de presència des dels primers moments del

⁶ Veure Annexes, fotografies 12 a 14

⁷ Veure annexes, fotografies 15 a 17

⁸ Veure annexes, fotografies 18 a 20

rebaix. Per sobre d'aquest només s'hi documenta una capa formada per sediments abocats, amb restes de material constructiu contemporani i terra vegetal relacionades amb la construcció dels jardins⁹. Destacarem l'aparició esporàdica d'alguna veta de roca calcària.

6.2.2 Plataforma intermèdia

La següent plataforma es troba a uns 98 m.s.n.m., procedint a fer el rebaix de la mateixa manera que s'ha fet amb la plataforma inferior. En aquest cas, el sòcol de pissarres i llicorelles ha aparegut a una cota més baixa, cosa que ha permès la documentació d'una seqüència estratigràfica que, malauradament, ha resultat totalment estèril pel que fa a restes d'activitat antròpica. A grans trets, s'han documentat quatre estrats de diferents potències, formats per graves o argiles aportades per la pròpia esllavissada de la muntanya o per la mateixa acció pluvial, que es dipositen sobre un estrat geològic molt irregular¹⁰.

6.2.3 Plataforma superior

El desmantellament del mur contenció que formava la darrera plataforma dels jardins, ens ha permès constatar un canvi notori de l'estratigrafia existent a partir de la cota 102 m.s.n.m. aproximadament, doncs des d'aquest punt s'observen tot un seguit d'aportacions de terra¹¹, amb gran quantitat de materials contemporanis de tota mena, ja sigui material constructiu, roba, vidre i, fins hi tot, un ciclomotor. Ha estat una sorpresa la documentació de quatre estructures a mesura que s'ha anat alliberant tot el sector de deixalles.

El primer element aparegut ha estat un tram de mur (UE 1009) de 4 m de llargària, amb orientació E-O, realitzat amb pedres irregulars lligades amb un morter groguenc, i situat a una cota de 101,80 m.s.n.m.; la seva amplada és d'uns 0,30 m i se'n conserven uns 0,70 m d'alçat¹².

Un segon element documentat ha estat un nou tram de mur (UE 1010), situat en paral·lel al que acabem de descriure i a una distància del mateix de 1,5 m. Es conserva un llargària de 6 m, amb una amplada d'uns 0,40 m, tot a una cota

⁹ Veure annexes, fotografies 21 a 26

¹⁰ Veure annexes, fotografies 27 a 31

¹¹ Veure annexes, fotografia 32

¹² Veure annexes, fotografies 34 a 36, planimetria, full 05

d'uns 101,70 m.s.n.m.¹³ Malgrat aparèixer a cotes similars, no semblen tenir relació l'un amb l'altre, per que fins hi tot la tipologia constructiva difereix; així el mur UE 1010 es troba bastit amb pedruscall lligat amb morter blanc i té una de les cares arrebossades.

La tercera estructura documentada és un pou (UE 1011) d' 1,6 m de diàmetre i una fondària de 16 m fins el nivell de l'aigua. Es troba excavat a la roca i tot sembla indicar que tenia alguna mena de coberta que ha quedat malmesa amb els treballs de rebaix¹⁴. Apareix a una cota de 101,80 m.s.n.m. i es situa a uns 6 m dels murs UE 1009 i 1010.

Finalment, l'element més remarcable ha estat l'aparició d'una gran bassa per a l'emmagatzematge d'aigua (UE 1007) de planta rectangular (10,70 x 6,50 m) construïda seguint un eix NO-SE. És una obra de qualitat, que presenta unes parets de 0,60 m d'amplària formades per un cos extern construït amb pedra irregular i morter blanc, i un cos intern de maó massís impermeabilitzat amb morter hidràulic; l'interior es troba pavimentat amb rajoles ceràmiques de 40 x 40 cm i presenta un lleuger pendent cap el SE, on trobem una petita fossa de decantació per netejar l'aigua i un broc metàl·lic de sortida per al líquid; davant del broc hi havia una pila feta amb maó que va resultar malmesa durant els treballs de rebaix. Les parets conserven un alçat de 1,75 m, tret al costat SE on només es conserven 0,40 m; la disposició del maons que rematen el mur de la basa ens fa pensar en aquests 1,75 m serien la mida original de la paret, per la qual cosa la capacitat total d'emmagatzematge de l'enginy estaria al voltant dels 120 m³¹⁵.

Totes les estructures han estat documentades i posteriorment desmuntades prèvia autorització del Servei d'Arqueologia de Barcelona i la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya¹⁶. Fet això, s'han continuat els treballs de rebaix per acabar de formar la plataforma superior, els quals s'han dut a terme sense cap més novetat¹⁷.

¹³ Veure annexes, fotografies 37 i 38, planimetria, full 05

¹⁴ Veure annexes, fotografies 39 i 40

¹⁵ Veure annexes, fotografies 41 a 48, planimetria, full 04

¹⁶ Veure annexes, fotografies 49 i 50

¹⁷ Veure annexes, fotografies 51 i 52

Un cop conformades les tres plataformes i davant l'evidència de que l'estratigrafia antròpica existent al solar es troba esgotada, es dona per acabat el control arqueològic el dia 8 de maig de 2015. Malgrat que el Projecte d'Intervenció Arqueològica també preveu el control dels rebaixos destinats a les tasques de fonamentació de l'edifici, des de la direcció tècnica de la intervenció no s'ha considerat necessari dur-lo a terme, al afectar dits rebaixos només estratigrafia geològica.

7. CONCLUSIONS

Els resultats de la intervenció arqueològica als Jardins de Menéndez y Pelayo, amb codi 037/15, es poden considerar com a positius, doncs s'ha aconseguit documentar diferents estructures relacionades amb l'entorn rural de la ciutat, fruit d'un desenvolupament poblacional que comença durant el s. XVII.

7.1 Evolució del solar

Per refer la història de l'espai que ocupa actualment el núm. 39X-49X de la Travessera de Dalt ens hem de traslladar fins el s. XVIII, quan el territori estava envoltat per algunes de les masies que havien sorgit al voltant del convent de Santa Maria de Gràcia a partir de la segona meitat del s. XVII. A les rodalies del solar trobaríem les encara existents de Cal Tusquets i Ca la Marquesa, i les desaparegudes Cal Calic i Cal Mallorca. Observant els parcel·laris de la ciutat conservats a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, concretament dels anys 1935 i 1947, tot sembla indicar la pertinença dels terrenys a la masia de Cal Tusquets i la seva dedicació al conreu, fins i tot després de la compra de la finca per part de les Mares dels Desemparats, propietàries del santuari de Sant Josep de la Muntanya, durant la dècada dels anys 30¹⁸.

Aquests parcel·laris, juntament amb els ortofotomapes disponibles a la cartoteca de l'Àrea Metropolitana de Barcelona¹⁹, que abarquen imatges aèries des de mitjans dels anys cinquanta fins els anys noranta del passat segle, ens permeten definir l'evolució constructiva del sector fins els nostres dies. A jutjar per les imatges, el solar intervingut es deuria mantenir com a sòl agrícola fins ben entrats els anys 60, doncs en l'ortofotomapa de l'any 1965 encara s'identifiquen perfectament les parcel·les dels conreus, segurament estructurats mitjançant diferents terrasses artificials formades a partir de murs de contenció. A l'ortofotomapa de l'any 1974, aquesta distribució del terreny ja no es apreciable, malgrat que el solar no es troba construït; és molt possible que el sector quedés com a un simple descampat sense ús, on alguns veïns amb no gaire civisme començarien a llençar deixalles fins a convertir la zona propera al

¹⁸ Veure annexes, planimetria, full 06

¹⁹ Veure annexes, planimetria, full 07 i 08

carrer Maignon en un abocador. Aquesta situació es deuria mantenir més o menys igual fins a la construcció dels jardins, durant la segona meitat dels anys 80; i l'abocador no es va netejar, sinó que només es va anivellar i cobrir amb terra per formar la plataforma superior.

Des del punt de vista urbanístic, no deixa de ser curiós que un solar tan extens sobrevisqués sense edificar al bell mig de la ciutat fins i tot durant l'especulació immobiliària de la Barcelona de l'alcalde Porcioles (1957-1973). Les úniques construccions que s'hi observen als parcel·lars i els ortofotomapes són la masia de Cal Tusquets, juntament amb el mas que té annex, i una edificació rectangular situada vora la Travessera de Dalt davant el carrer de La Granja. El més destacable però, és un gran casalot quadrat, amb coberta a quatre aigües que ocupa la part final del carrer de Maignon, just on fins fa poc hi havia una zona d'aparcament per al veïns, i que els més grans del barri identifiquen amb una residència d'estudiants. Només s'aprecien canvis significatius a partir dels anys 80, amb la construcció dels blocs de pisos que ocupen els núms. 37 a 45 de la Travessera de Dalt i que van afectar la meitat de la parcel·la original, i la construcció dels jardins, segurament entre els anys 1986 i 1990. L'edifici de la suposada residència d'estudiants va perviure fins ben entrats els anys 90 del passat segle, essent possible que s'enderroqués com a resultat de l'aprovació del projecte de connexió del carrer Maignon amb el carrer de la Mare de Déu de la Salut, cosa que mai es va dur a terme per la oposició de les Mares dels Desemparats, les quals no volien perdre o veure dividida la zona enjardinada de la seva propietat existent davant el santuari i on s'inclou Cal Tusquets; no hem trobat cap referència sobre aquest edifici.

7.2 UE 1007 i 1011

L'estructura documentada més destacable és la UE 1007. Es tracta d'una bassa d'emmagatzematge d'aigua rectangular (10,70 x 6,50 m) amb capacitat per encabir uns 120 m³, amb un broc de desaigua que aboca el líquid a una pileta, la qual, a la seva vegada, el condueix cap un pou (UE 1011) de 1,6 m de diàmetre i uns 16 de fondària. Aquesta bassa es troba construïda seguint un eix NO-SE i, segons la tipologia constructiva que mostra, l'hauríem de situar

cronològicament en algun moment no anterior a les darreries del s. XVIII; no disposem de cap element que permeti una datació més exacta, doncs tota l'estructura es trobava amortitzada per les deixalles que es deurien acumular durant el període en que el solar va restar com a descampat i improvisat abocador (entre els anys 70 i 80 del s. XX, com ja hem indicat), i que més tard foren soterrades en motiu de la construcció del Jardins de Menéndez y Pelayo, que també deuria suposar l'obertura del darrer tram del carrer Maignon. El pou, que tenia coberta, es trobava net de qualsevol material.

En els parcel·laris consultats, la UE 1007 és perfectament visible tant en el pertanyent a l'any 1933, com en la pertanyent a l'any 1947, i el mateix observem en els ortofotomapes fins l'any 1974; és amb aquestes imatges aèries on s'aprecia clarament com l'estructura es troba vinculada al gran casalot quadrangular utilitzat com a residència d'estudiants (funció que, insistim, ens han assenyalat les fonts veïnals), i presenta una altra bassa de dimensions més grans i planta quadrada a una cota immediatament superior, la qual suposem deu restar actualment sota el paviment.

A l'ortofotomapa de l'any 1981, ambdues basses ja no s'aprecien, fet que ens indica que foren soterrades en algun moment immediatament anterior a aquesta data.

7.3 UE 1009 i UE 1010

Poca cosa podem dir dels murs UE 1008 i UE 1010, que nosaltres identifiquem com a murs de contenció relacionats amb els bancals o terrasses que permetien el conreu del solar. La tipologia que presenten un i altre és diferent i potser per això podríem arribar a hipotetitzar que la UE 1009 és anterior a la UE 1010, doncs aquesta darrera mostra elements similars als que trobem a la basa UE 1007. Totes dues estructures presenten un orientació similar (E-O) i totes dues es troben amortitzades per la capa de deixalles que farcia la UE 1007.

Davant totes les dades aquí exposades i donats els antecedents històrics de la zona intervinguda, considerem oportuna la presència de controls arqueològics davant la projecció i realització en el futur de possibles treballs que afectin el

subsòl de qualsevol d'aquests sectors de la ciutat de Barcelona que, si bé resten allunyats del Districte de Ciutat Vella, poden amagar vestigis que ens parlen del desenvolupament de la ruralia al pla de Barcelona i ens poden ajudar a entendre millor el seu procés de poblament. Pel que fa al solar ocupat pels núms. 39X i 49X de la Travessera de Dalt, l'estratigrafia arqueològica és pot considerar exhaurida.

8.BIBLIOGRAFIA

- **AAVV. (1982)-** *Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrat al'Institut Municipal d'Història. El Pla de Barcelona i seva història.*
- **ALBERCH I FUGUERAS et alii. (1999)-** “Gràcia, Horta-Guinardo i Nou Barris” a *Els Barris de Barcelona*, Vol III, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- **CASTELLÀ i LÀZARO, E. (2006)-** *Les masies de Gràcia. Vestigis d'una ruralia històrica.* Taller d'Història de Gràcia. Barcelona.
- **JUÁREZ VILLENA, A. (2008)-** *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Septimània, 22.* Text a la xarxa a www.academia.edu
- **MARTÍ i BONET, J.M. (1987)-** *Els Josepets, Parròquia de la Verge de Gràcia i Sant Josep: 300 anys d'història.* Arxiu Diocesà. Barcelona.

Pàgines web

- cartaarqueologica.bcn.cat
- www.monestirs.cat
- www.mecd.gob.es
- www.icc.cat
- <http://geoportalcartografia.amb.cat/AppGeoportalCartografia/>

Arxius

AMDG Arxiu Municipal del Districte de Gràcia

ANEXES

- **Fitxes estratigràfiques**
- **Planimetria**
- **Documentació fotogràfica**

Fitxes estratigràfiques

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				U.E.: 1001
Sector:	Fase:	Cronologia: s. XX		
DEFINICIÓ	Estrat			
DESCRIPCIÓ	Estrat format per deixalles i altres materials de rebuig contemporanis, que amortitzen totes les estructures de la plataforma superior			
MATERIAL DIRECTOR	Material de rebuig contemporani			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a	1002	Cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				U.E.: 1002
Sector:	Fase:	Cronologia: indeterminada		
DEFINICIÓ	Estrat			
DESCRIPCIÓ	Estrat format d'argiles i graves, de color marró fosc. Pertany a la seqüència documentada a la plataforma intermèdia			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a	1003	Cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1003	
Sector:	Fase:	Cronologia: indeterminada		
DEFINICIÓ	Estrat			
DESCRIPCIÓ	Franja d'argila vermella força compacte, existent sota la UE 1003			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a	1004	Cobert per	1002
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1004	
Sector:	Fase:	Cronologia: indeterminada		
DEFINICIÓ	Estrat			
DESCRIPCIÓ	Gran paquet d'argiles i graves compactades, de color marró clar			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a	1005	Cobert per	1003
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				U.E.: 1005	
Sector:	Fase:		Cronologia: indeterminada		
DEFINICIÓ		Estrat			
DESCRIPCIÓ		Gran paquet argilós, de color vermellós, que cobreix el substrat geològic			
MATERIAL DIRECTOR		No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Reblert per		
	Cobreix a	1006	Cobert per	1004	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA				U.E.: 1006	
Sector:	Fase:		Cronologia:		
DEFINICIÓ		Estrat geològic			
DESCRIPCIÓ		Estrat geològic. Licorelles i pissarres			
MATERIAL DIRECTOR		No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Reblert per		
	Cobreix a		Cobert per	1005	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1007	
Sector:	Fase:	Cronologia: s. XVIII-XIX		
DEFINICIÓ	Bassa			
DESCRIPCIÓ	Bassa rectangular de 10,70 x 6,50 m. Realitzada amb pedra i maó de 15 x 30 cm, presenta morter hidràulic intern. Pavimentada amb rajola ceràmica de 40 x 40 cm.			
MATERIAL DIRECTOR	Amortitzada amb material de rebuig contemporani			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a	1008	Reblert per	1001
	Cobreix a		Cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

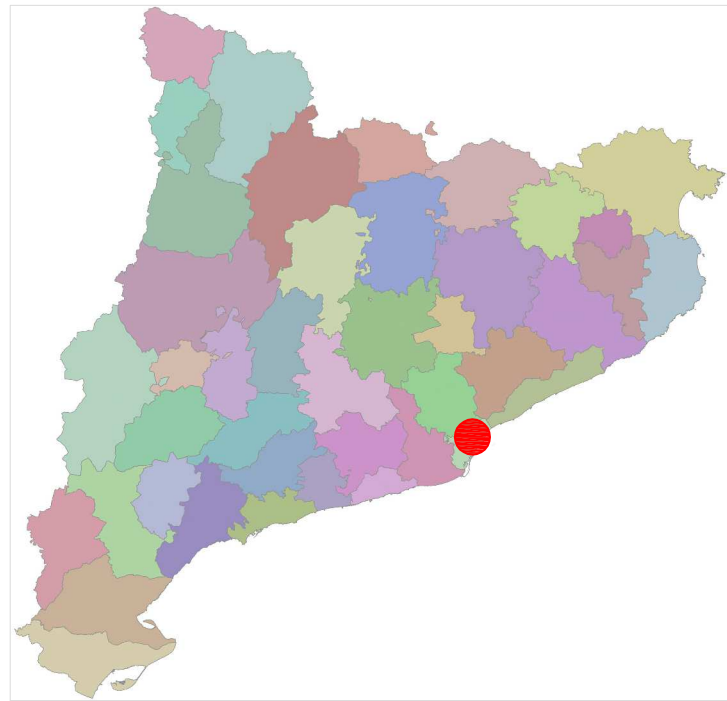
FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1008	
Sector:	Fase:	Cronologia: s. XVIII-XIX		
DEFINICIÓ	Rasa de fonamentació			
DESCRIPCIÓ	Rasa per a la UE 1007			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	1007
	Cobreix a		Cobert per	
	Talla a	1006	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1009	
Sector:	Fase:	Cronologia: Indeterminada		
DEFINICIÓ	Mur			
DESCRIPCIÓ	Mur de contenció, realitzat amb pedres irregulars lligades amb morter groguenc. Té 4 m de llargària i un ample de 30 cm.			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a	1006	Cobert per	1001
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1010	
Sector:	Fase:	Cronologia: indeterminada		
DEFINICIÓ	Mur			
DESCRIPCIÓ	Mur de contenció, situat en paral·lel a la UE 1009, malgrat no són coetanis. Amida uns 6 m de llargària i presenta 40 cm d'ample. La cara S es troba arrebossada.			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a		Cobert per	1001
	Talla a	1006	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

FITXA D'UNITAT ESTRATIGRÀFICA			U.E.: 1011	
Sector:	Fase:	Cronologia: s. XVIII-XIX		
DEFINICIÓ	Pou			
DESCRIPCIÓ	Pou de 1,6 m de diàmetre i 16 de fondària, relacionat amb la UE 1007. Excavat al terreny geològic			
MATERIAL DIRECTOR	No presenta material			
SEQÜÈNCIA FÍSICA	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Reblert per	
	Cobreix a		Cobert per	
	Talla a	1006	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Planimetria

LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA

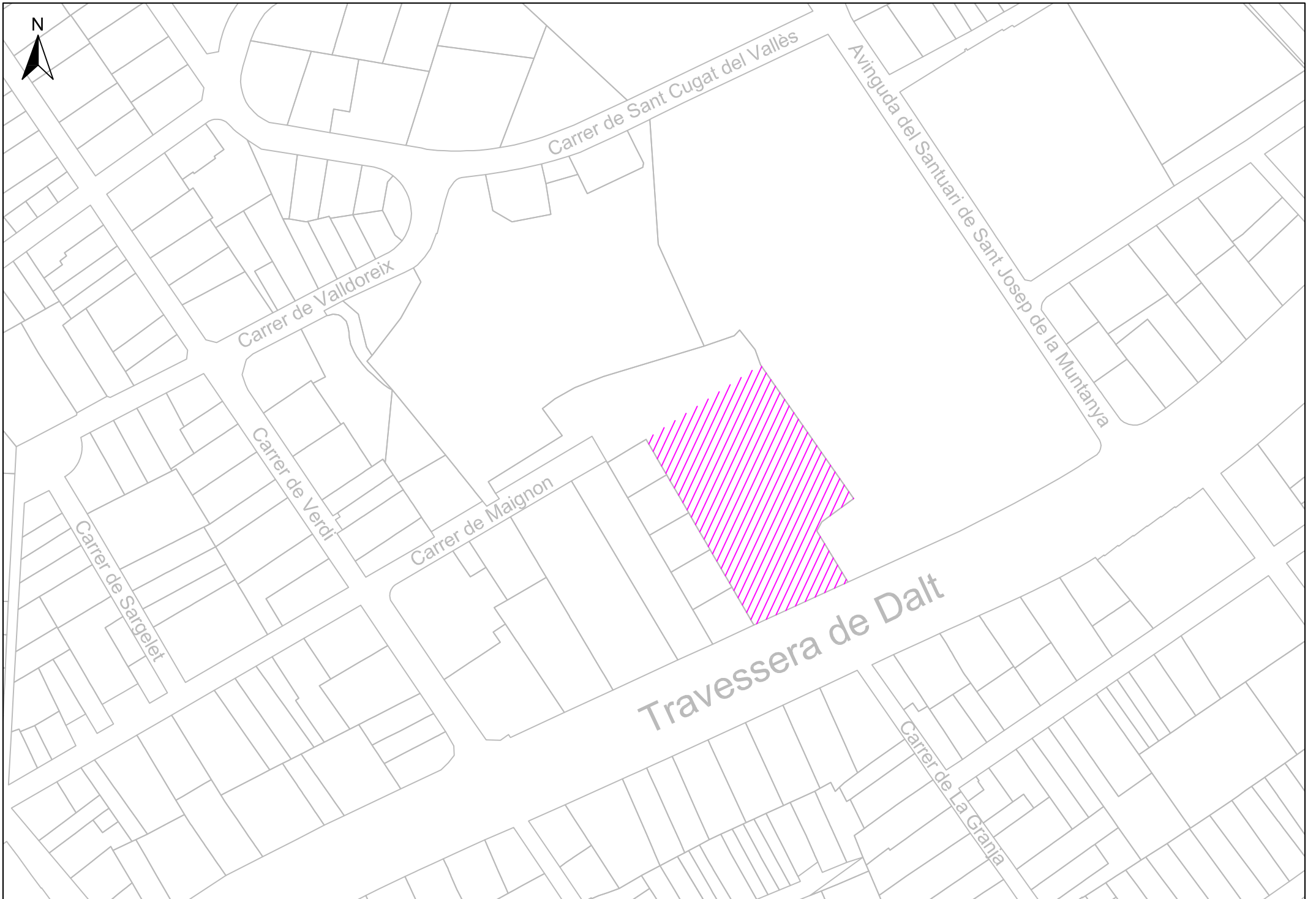
NOM DEL PROJECTE: Jardins de Menéndez y Pelayo
(codi: 037/15)

MUNICIPI: Barcelona

COMARCA: Barcelonès

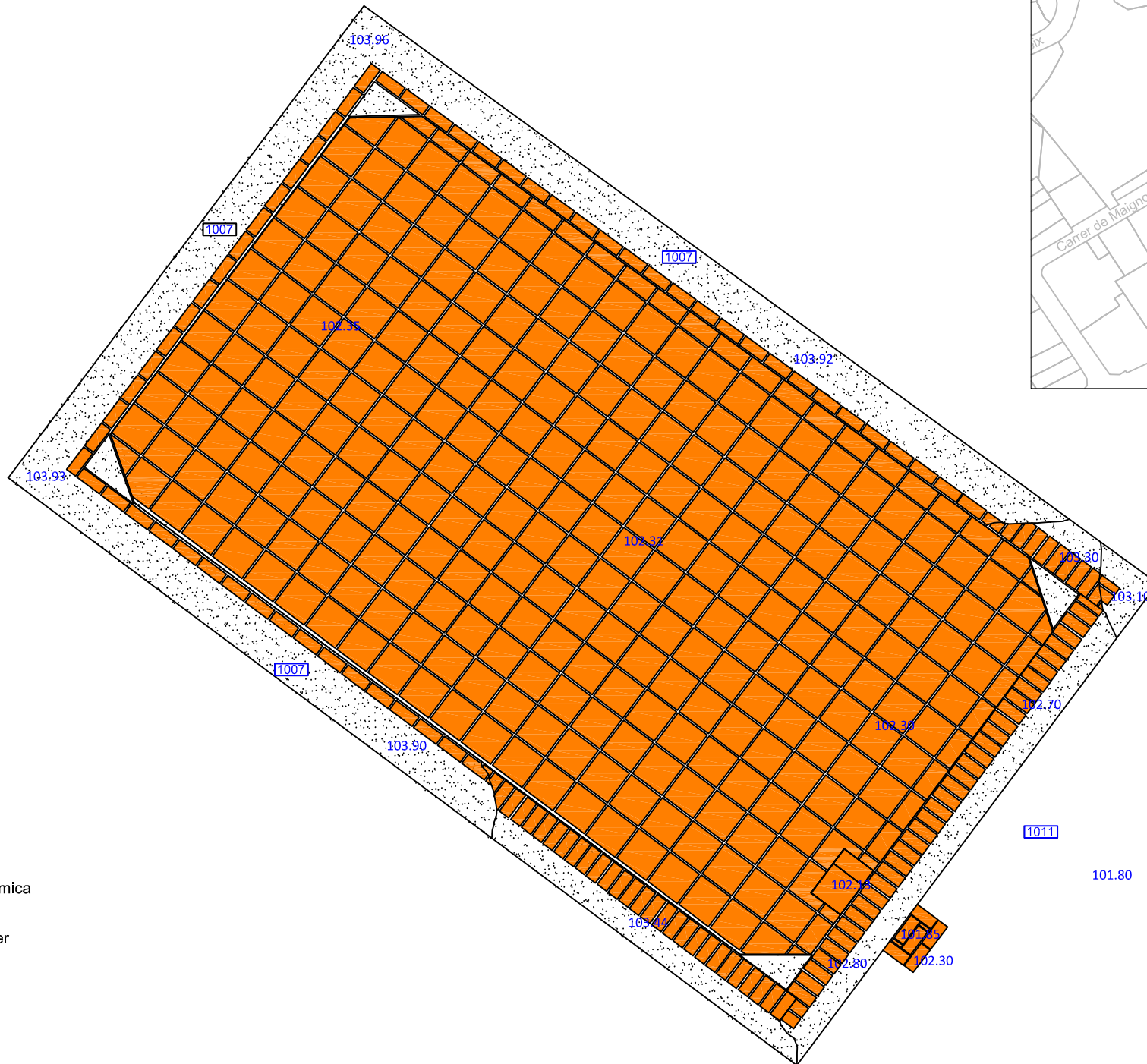
Disseny: A. Moreno i D. Soler
Elaboració: LL Joan
Dades cartogràfiques: Institut Cartogràfic de Catalunya

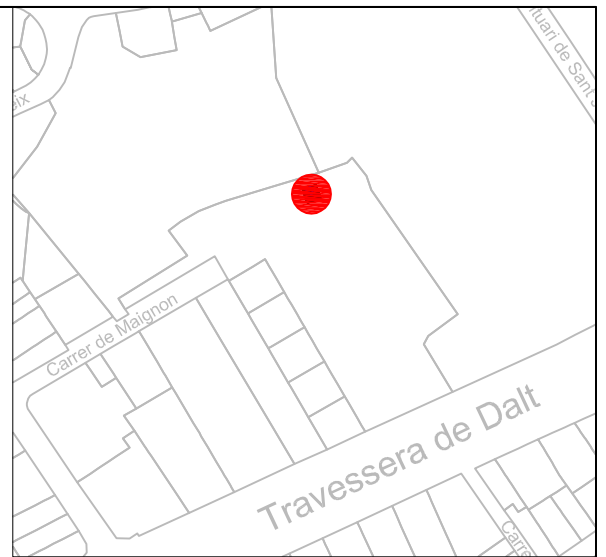
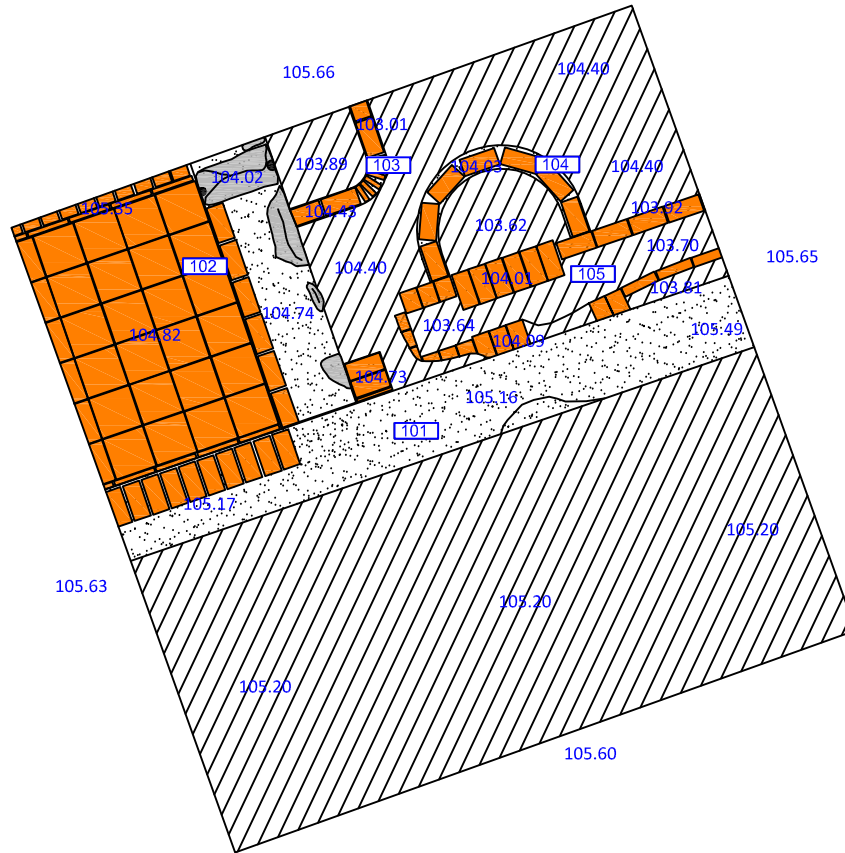
	Rasa 100
	Rasa 200
	Rasa 300
	Rasa 400
	Rasa 500

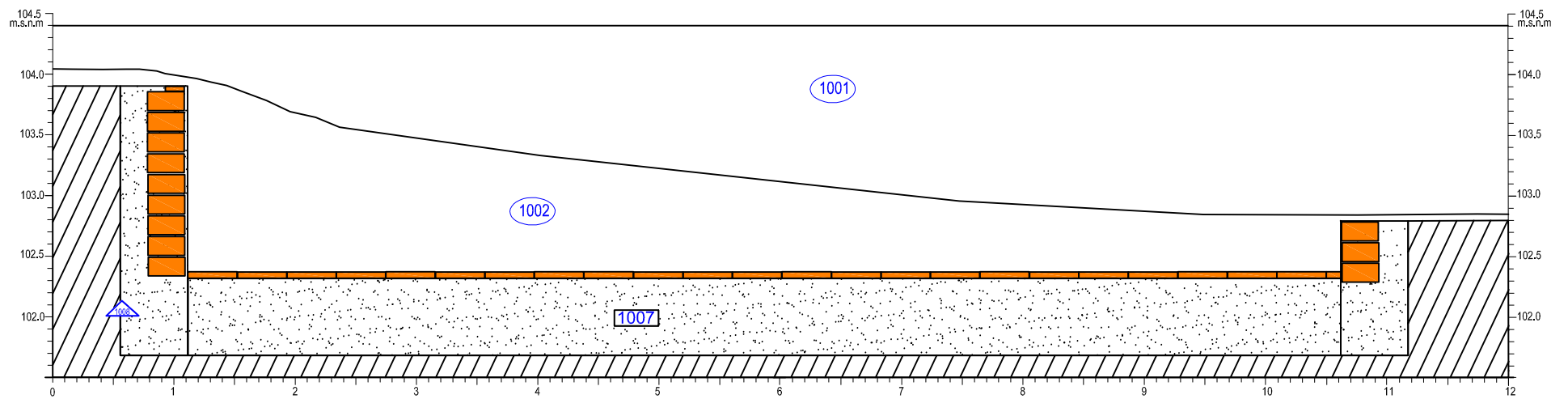
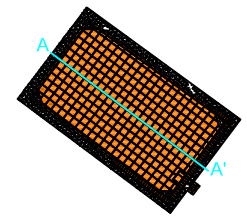
- Ceràmica
- Morter

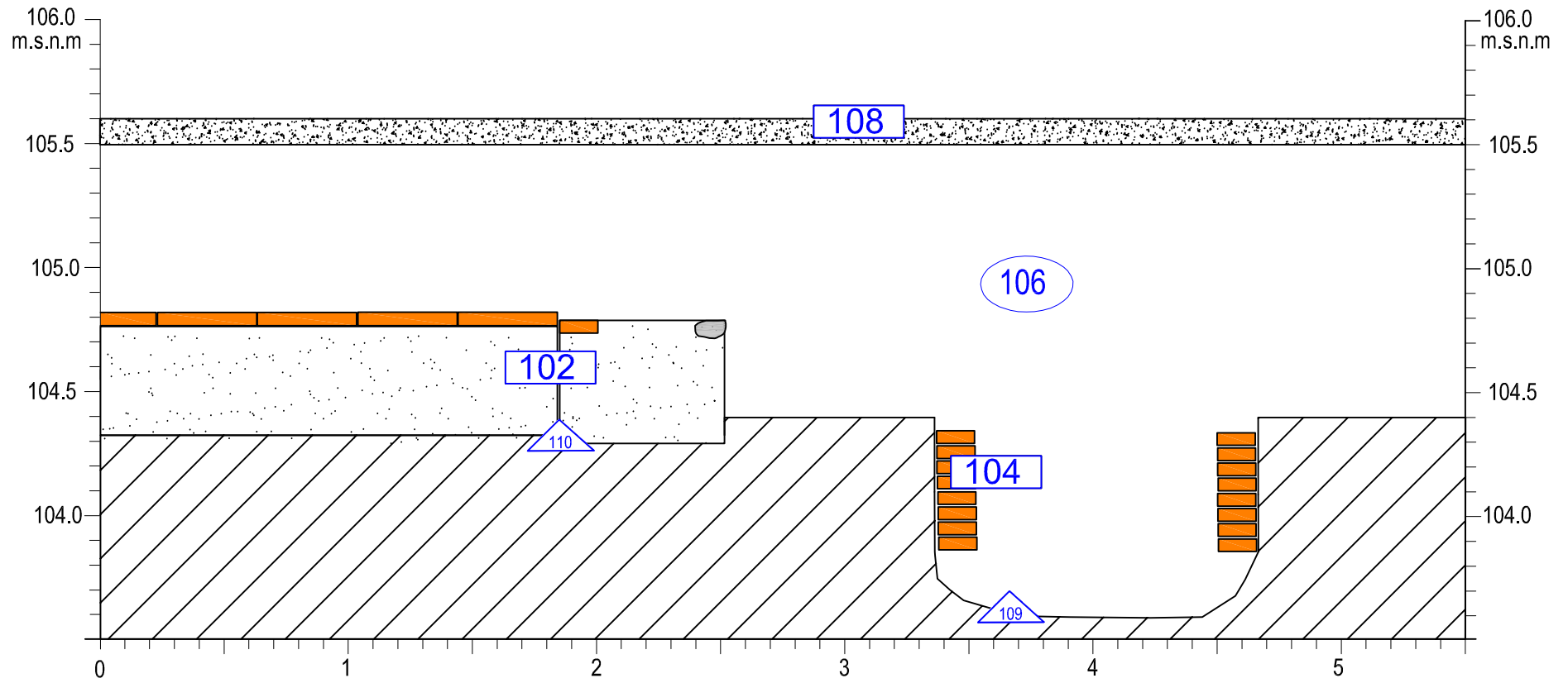
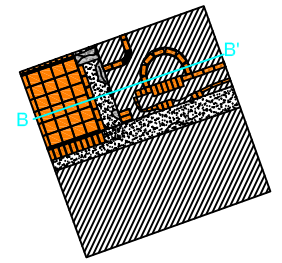

- Ceràmica
- Morter
- Pedra
- Terreny geològic (licorella)

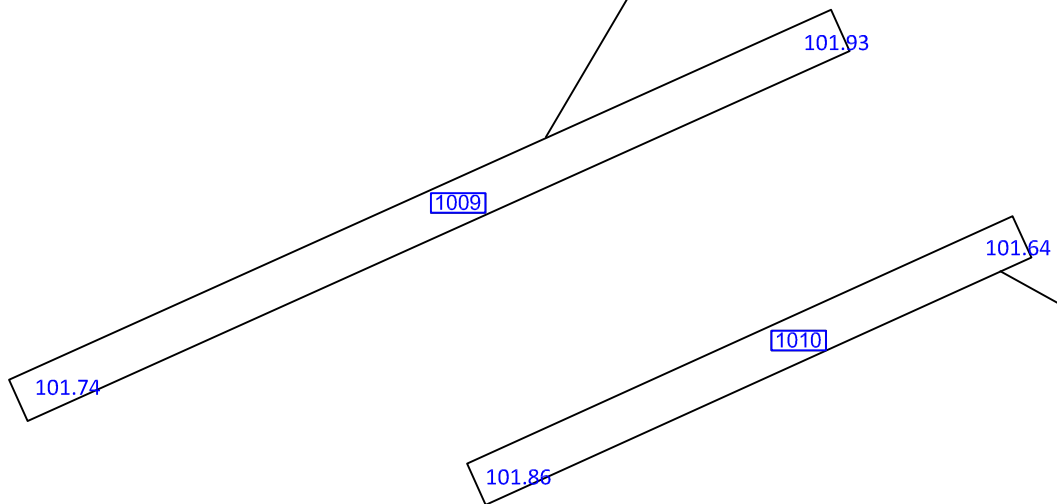

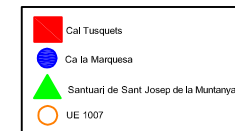
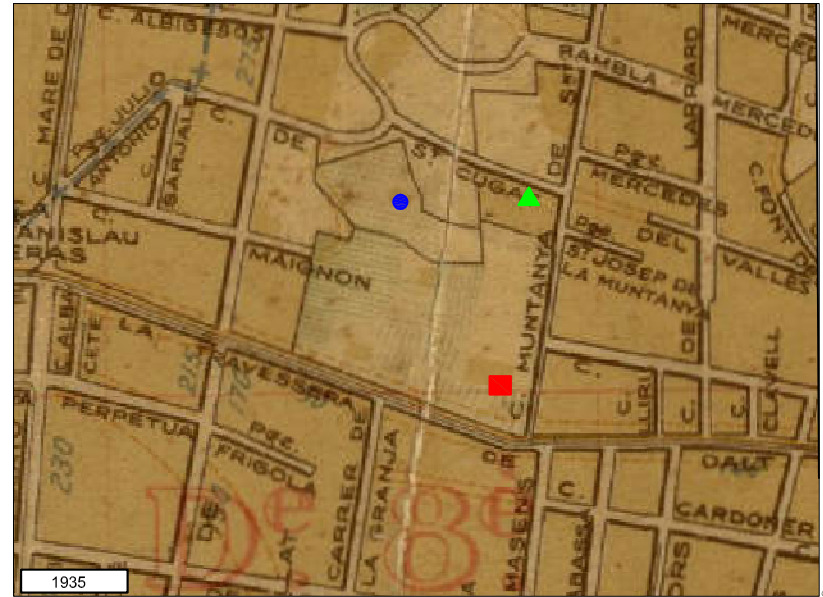
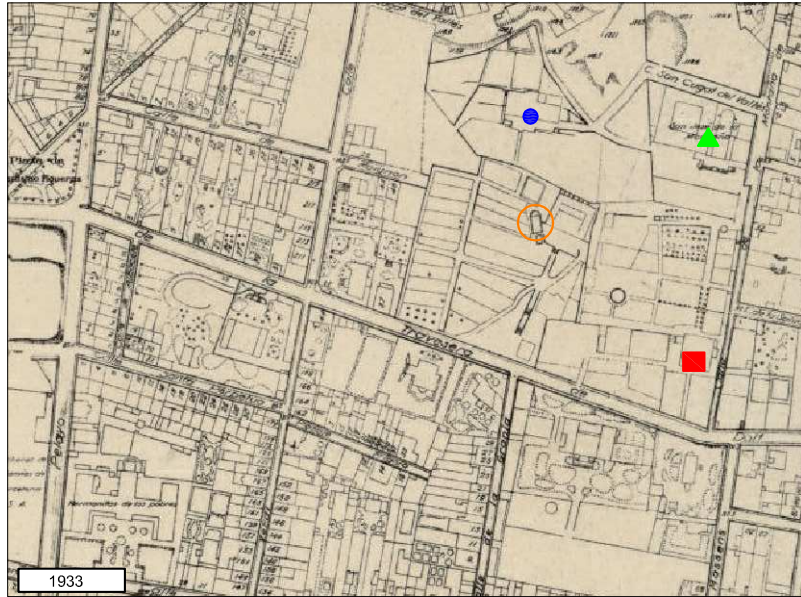

- Ceràmica
- Morter
- Terreny geològic (licorella)

- Ceràmica
- Morter
- Terreny geològic (licorella)

(1) Plànol de Barcelona, Patrimoni urbà, 1933, Font IC2
(2) Plànol de la ciutat de Barcelona, Edició del Sub Barà, 1935, Font IC2
(3) Cartell de Barcelona y del seu territori, 1947, Font IC2

Font: Àrea Metropolitana de Barcelona, Cartografia i Història

1981

1992

2014

Font: Àrea Metropolitana de Barcelona, Cartografia i Història
ECC

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1: estat dels jardins a l'inici de la intervenció

Fotografia núm. 2: estat dels jardins a l'inici de la intervenció

Fotografia núm. 3: obertura de la rasa 100

Fotografia núm. 4: rasa 100

Fotografia núm. 5: estratigrafia a la rasa 100

Fotografia núm. 6: obertura de la rasa 200

Fotografia núm. 7: rasa 200

Fotografia núm. 8: estratigrafia a la rasa 200

Fotografia núm. 9: obertura de la rasa 300

Fotografia núm. 10: rasa 300

Fotografia núm. 11: estratigrafia a la rasa 300

Fotografia núm. 12: obertura de la rasa 400

Fotografia núm. 13: rasa 400

Fotografia núm. 14: estratigrafia a la rasa 400

Fotografia núm. 15: obertura de la rasa 500

Fotografia núm. 16: rasa 500

Fotografia núm. 17: estratigrafia a la rasa 500

Fotografia núm. 18: desmuntatge dels murs de contenció

Fotografia núm. 19: desmuntatge dels murs de contenció

Fotografia núm. 20: desmuntatge dels murs de contenció

Fotografia núm. 21: inici del treball a la plataforma inferior

Fotografia núm. 22: sediments abocats a la plataforma inferior

Fotografia núm. 23: aparició del substrat geològic a la plataforma inferior

Fotografia núm. 24: treballs de rebaix a la plataforma inferior

Fotografia núm. 25: treballs a la plataforma inferior

Fotografia núm. 26: plataforma inferior enllestida

Fotografia núm. 27: treballs a la plataforma intermèdia

Fotografia núm. 28: treballs a la plataforma intermèdia

Fotografia núm. 29: aparició del substrat geològic a la plataforma intermèdia

Fotografia núm. 30: plataforma intermèdia un cop finalitzada

Fotografia núm. 31: estratigrafia documentada a la plataforma intermèdia

Fotografia núm. 32: estratigrafia documentada a la plataforma superior

Fotografia núm. 33: treballs a la plataforma superior

Fotografia núm. 34: aparició de la UE 1008

Fotografia núm. 35: UE 1008

Fotografia núm. 36: amortització contemporània de la UE 1008

Fotografia núm. 37: aparició de la UE 1010

Fotografia núm. 38: UE 1010

Fotografia núm. 39: aparició del pou UE 1006

Fotografia núm. 40: pou UE 1006

Fotografia núm. 41: aparició de la UE 1004

Fotografia núm. 42: estratigrafia aparició de la UE 1004

Fotografia núm. 43: UE 1004

Fotografia núm. 44: interior de la UE 1004

Fotografia núm. 45: UE 1004, paret NO

Fotografia núm. 46: paret SE, sistema de decantació i broc de desaigna

Fotografia núm. 47: UE 1004. Exterior del broc de desaigna

Fotografia núm. 48: UE 1004. Parament constructiu

Fotografia núm. 49: desmuntatge de les estructures documentades

Fotografia núm. 50: desmuntatge de les estructures documentades

Fotografia núm. 51: treballs a la plataforma superior

Fotografia núm. 52: plataforma superior enllestida

Fotografia núm. 53: vista de la obra amb les tres plataformes ja fetes